

UiO : **Det juridiske fakultet**

”Hvat villtu þá gera fyrir lögmaðlsstaðinn?”

En juridisk lesning av Hønse-Tores saga

Kandidatnummer: 704

Leveringsfrist: 25. november 2016

Antall ord: 17996

Innholdsfortegnelse

1	INNLEDNING	1
2	HISTORISK BAKGRUNN	3
2.1	Landnåmet og fristaten	3
2.2	Lovene blir skriftlige	4
2.3	Lovbøker i tiden under Norgesveldet	5
3	SAGAEN OM HØNSE-TORE SOM EN FORTELLING OM RETT OG URETT	6
3.1	Datering og tradisjon	6
3.2	Introduksjon til konflikten	10
3.3	Konflikten settes i gang	11
3.4	Brannen	16
3.5	Hevn	16
3.6	Avslutning	17
3.7	Intertekstualitet?	18
4	"HVERIR GERÐU ÞAT NÍÐINGSVERK?" – EN JURIDISK ANALYSE	21
4.1	Sagaenes oppbygning	21
4.2	Høykjøpet/-ranet	25
4.3	Odds rett til å fastsette priser	31
4.4	Giftermålet	34
4.5	Brannen	34
4.6	Odd tar gården	35
4.7	Forlik	36
4.8	Fredløshet	39
5	"OK LÝKR ÞAR HÆNSA-ÞÓRIS SQGU." – KONKLUSJON	42
	LITTERATURLISTE	44

1 Innledning

”Brenne, brenne, Blund-Kjetil inne.”¹ Slik kunne det gå om man ikke fulgte loven på Island på 900-tallet. Island hadde en sterk lovtradisjon allerede fra landnåmstiden, og i mange av de eldste kildene som ennå er bevart, finnes det spor etter et engasjement for rett og rettferdighet. Særlig i islendingesagaene er retten et tema. Her fortelles gamle historier sett med nye øyne, og leseren blir presentert for ulike konflikter knyttet til for eksempel maktbalanse og forholdet mellom individ og samfunn. I de fleste av disse konfliktene er det mulig å finne en rettslig dimensjon, og å se at alle handlinger var en del av et normsystem.

I denne oppgaven tar jeg for meg Hølse-Tores saga², som ble skrevet mot slutten av 1200-tallet. Ved å bruke et juridisk tolkningsapparat på den litterære teksten, vil jeg gi en analyse av de juridiske spørsmålene som kan leses ut av sagaen. Med dette vil jeg forsøke å få frem spørsmål forfatteren³ kanskje har ønsket å formidle. Det vil bli en sammenligning av de aktuelle bestemmelsene i den eldre lovboken Grágás som sannsynligvis var gjeldene på handlingstiden i sagaen, og den nyere lovboken Jónsbók fra tiden da sagaen ble forfattet.

Rett og litteratur er to klart forskjellige felt som sjelden møtes. Likevel kan de påvirke hverandre ved at litteraturen bruker tema fra jussen, og ved at retten kan se nye spørsmål stilt gjennom litteraturen. Det finnes mange romaner med en handling som direkte angår juridiske temaer. Det klassiske eksempelet er Albert Camus’ Den fremmede, men også kriminalromaner har mye juss i seg. Ikke minst gjelder dette sjangeren ”true crime” hvor handlingen ofte følger en straffesak fra virkeligheten. Litteraturen kan leses uten å konsentrere seg om det juridiske, men likevel vil nok leseren sitte igjen med en mening om retten. Dette kan gjøre at et spørsmål blir aktuelt i samfunnet og kan sees fra nye vinkler. Law and literature er fra 1970-tallet i USA blitt betraktet som et eget forskningsområde, og har siden da spredt seg til andre steder.⁴ Litteraturforskerne Karen-Margrethe Simonsen, Helle Potsdam

---

¹ Hølse-Tores saga 2014 s.214. Hølsa-Þóris saga 1938 s.23: ”*Brenni, brenni, Blund-Ketil inni.*”

² Jeg har valgt å bruke oversettelsen fra 2014, siden dette er den nyeste som er utgitt. I noen litterære referansestiler settes verktitler i kursiv, men siden dette er en juridisk oppgave har jeg av ryddighetshensyn valgt å ikke gjøre dette.

³ Siden det ikke er kjent hvem som er forfatterne bak islendingesagaene, er det umulig å si om det er en mann eller kvinne. Likevel er det høyst sannsynlig en mann som er forfatteren bak, ut ifra senere forskning og kulturelle normer, og det blir derfor mest naturlig å bruke ”han” om forfatteren.

⁴ Simonsen, Potsdam og Skov Nielsen 2007 s.7.

og Henrik Skov Nielsen mener at litteraturen kan vise hva enkelte samfunn har tenkt om rettssystemer gjennom historien, og viser til den amerikanske litteraturforskeren Theodore Ziolkowski, som har uttalt at ”*god litteratur skrives i perioder, hvor der er tvivl om den retlige orden.*”⁵

Samfunnet på Island på 1200-tallet var i oppløsning, og det ble stilt spørsmål ved rettssystemet. Det var kamp mellom både høvdinger, kirke og konge. Island hadde inngått en allianse med Norge, og kongen hadde stadig nye lovideer han ønsket å gjennomføre. Mange av de nye lovene hadde sterk innvirkning på dagliglivet til folk flest, og det kom flere endringer mange var kritiske til.

I Hølse-Tores saga finnes det flere situasjoner hvor nye løsninger etter lovboken Jónsbók fra 1281 blir satt på spissen. Kan sagaen vært et innlegg i debatten som fulgte med vedtakelsen av den nye lovboken? Ifølge Biskop Arnes saga var det stor misnøye i de fleste samfunnslag, og det ble skrevet et brev til kongen i Norge hvor det ble stilt krav om at enkelte bestemmelser måtte tas ut av lovboken. Kan det tenkes at forfatteren hadde en politisk agenda med sagaen, som han forsøkte å formidle ved å vise ulike problemstillinger satt i en litterær kontekst? Med Hølse-Tores saga kan det uansett være mulig å få et mer tydelig bilde av retten i samfunnet på Island på slutten av 1200-tallet.

På grunn av den turbulente tiden på 1200-tallet på Island, hevder Juristen Henry Ordower at kombinasjonen rett og litteratur er særlig interessant for sjangeren islendingesagaer. Forfatterne iscenesatte mer dramatiske hendelser for å sette rettslige problemer på spissen: ”*By illustrating the impotence of the judicial system upon which community peace is so dependent, the author expresses his despair, apparently offering a plea for political or legal reform.*”⁶ Ordowers artikkel handler om Njálssaga, som er den mest kjente islendingesagaen med juridisk innhold. Han hevder at det i Njálssaga vises frem et rettssystem som ikke fungerer, og at ”*[t]he author exposes the serious dangers lurking as a result of this dysfunctional legal system.*”⁷ For å forstå retten i en tid så langt tilbake som for tusen år siden, er det nødvendig å se på alle typer kilder, også annet enn de rent juridiske tekstene.

---

⁵ Simonsen, Potsdam og Skov Nielsen 2007 s.12.

⁶ Ordower 1991 s.42.

⁷ Ordower 1991 s.52.

Å definere begrepet ”rett” i rettshistorien kan være vanskelig, i og med at det har hatt ulikt innhold til forskjellige tider. Normreguleringen kan også ha vært temmelig forskjellig til ulike tider, særlig i et samfunn hvor skriftspråket ennå ikke var sentralt, og muntlige normer var grunnleggende. Oppfatningene i samfunnet for øvrig vil derfor være minst like viktige som reglene som finnes nedskrevet. Begrepet ”rettskultur” er av flere brukt for å dekke den vide formuleringen av rett som det vil være i en historisk sammenheng. I det følgende vil jeg bruke dette begrepet sammen med begrepet ”rett”.⁸

2 Historisk bakgrunn

Først vil jeg gi en introduksjon til den historiske bakgrunnen på Island, med særlig fokus på rettsordningen og de skriftlige lovbøkene. Dette vil gi en ramme for spørsmålene konfliktene i sagaen reiser.

2.1 Landnåmet og fristaten

Island var nærmest ubefolket frem til landnåmet i 874, ledet av nordmannen Ingolf Arnarson. Landnåmsboken er den tidligste kilden som omtaler hvordan folk innvandret til Island. Det eldste kjente håndskriftet er nedskrevet av Sturla Tordarson og datert til slutten av 1200-tallet, men det er antatt at boken har eksistert i flere eldre utgaver.⁹ Landnåmsboken bør nok leses med forsiktighet både på grunn av at teksten er overlevert i mange ledd, og at den også er skrevet i ettertid av datidens historikere. Islendingabok er den andre store historieboken fra den tidligste tiden med bosetting på Island. Denne er skrevet av Are Torgilsson Frode en gang mellom 1122 og 1133.¹⁰ Den samme kritiske lesningen må være grunnlaget for denne.

Det er mange teorier om hvorfor nordmenn utvandret til Island. Rettshistorikeren Ólafur Lárusson hevder at stridighetene i Norge var hovedårsaken. Harald Hårfagre hadde samlet landet, og det skulle bli én konge i Norge, fremfor mange høvdinge som tidligere.¹¹ I Landnåmsboken står det at flere flyktet til Island på grunn av ”*hardstyret til kong Harald Hårfagre*”, mens andre hadde kjempet mot kongen i slaget ved Hafrsfjord en gang på 870-

---

⁸ Se mer om disse begrepene i Michalsen 2011 s.24-26 og særlig Sunde 2005 s.14-18.

⁹ Byock 2001 s.97

¹⁰ Karlsson 2000 s.11-12.

¹¹ Lárusson 1960 s.3-4.

880-tallet og hadde dermed ingen fremtid i Norge.¹² Litteraturforskeren Njörður Njarðvik er noe uenig i dette og mener at det først og fremst var dårlige kår i Norge som drev folk til å forflytte seg. Siden det var vanskelig å få nytt land i Norge, virket Island fristende med sine varme kilder, skog og gratis land.¹³

Da de første innbyggerne kom til Island på 800-tallet, var ønsket å fortsette med systemet fra Norge uten konge. Tida fra opprettelsen av Alltinget i 930 til alliansen med Norge i 1262 har i ettertid fått navnet ”fristatstiden”, siden Island ble regnet for å ikke ha noen sentral øverste makt. Fra rundt 900 begynte innvandringen å avta, og i *Islendingabok* skriver Are at hele landet nå var bebygget.¹⁴ Dette vil nok ikke si at hele øya var bebodd, men heller at alt land var tatt ut ifra reglen de hadde fått hjelp av Harald Hårfagre til å utforme. Dette viser at de fremdeles hadde en binding til Norge og den norske kongen, selv om de ikke så på seg selv som direkte norske.¹⁵

2.2 Lovene blir skriftlige

Etter hvert som den skriftlige tradisjonen ble viktigere, var lovene noe av det første som ble skrevet ned. I 1117-1118 vedtok Alltinget å skrive ned Islands lover.¹⁶ Lovboken fikk navnet *Hafliðaskrá* etter Havlide Mårsson.¹⁷ Originalmanuskriptet er tapt, men det finnes flere bevarte fragmenter av avskrifter på Island i dag. De skriftene som regnes som hovedhåndskriftene er *Konungsbók* og *Staðarhólsbók* fra ca.1260-1280. Disse to utgjør til sammen lovboken *Grágás*, og er det nærmeste vi i dag kommer en lovsamling fra tiden før Norgesveldet.¹⁸ Samlingen består av mange ulike fragmenter, og historikerne Andrew Dennis, Peter Foote og Richard Perkins mener det er usannsynlig at alle bestemmelsene var gjeldende på samme tid.¹⁹ Bestemmelsene bør nok derfor ikke leses så mye i sammenheng, men heller som enkeltbestemmelser som har vært gyldige i en eller annen tid før den første norske lovsamlingen ble vedtatt på Alltinget i 1273. Det var heller ingen som hadde monopol på å

---

¹² Landnåmsboken 1997 s.70, 90, 93.

¹³ Njarðvik 1974 s.21-22.

¹⁴ Byock 2001 s. 11. *Islendingabok* 1963 s.51.

¹⁵ Njarðvik 1974 s.24.

¹⁶ Schulman 2010 s.xiii.

¹⁷ J.G.Jørgensen 2013 s.281.

¹⁸ Schulman 2010 s.xiii. Denne må ikke forveksles med den norske lovskriften *Grágás*, som Magnus den Gode fikk skrevet i tilknytning til Frostatingsloven tidlig på 1000-tallet. J.G.Jørgensen 2013 s.264.

¹⁹ Dennis, Foote og Perkins 1980 s.11.

skrive ned lovtekster, så det ble gjort flere private avskrifter.²⁰ At avskriften skulle være helt nøyaktig var ikke avgjørende, det viktigste var at hovedinnholdet ble formidlet gjennom teksten.²¹ I denne oppgaven har jeg valgt å bruke rettshistorikeren Vilhjálmur Finsens oversettelse fra 1870. Dette er den nyeste versjonen på norsk/dansk, og ifølge Dennis, Foote og Perkins er Finsens utvalg av manuskripter godt. De samme ligger derfor til grunn for den engelske oversettelsen fra 1980.²²

2.3 Lovbøker i tiden under Norgesveldet

Norge var på denne tiden inndelt i fire ting, og hver av disse hadde sin egen lovbok. At Island også skulle ha sin egen lov var dermed en selvfølge. Likevel var det en del nytt som måtte legges til i loven, slik som at høvdingdømmet skulle byttes ut med kongedømmet i lovs form. I tillegg ville kongen pålegge flere skatter og endre strafferetten noe.²³

Den første loven som norskekongen innførte, var lovboken Járnsiða. Denne ble vedtatt på Alltinget etter mye om og men i 1273. Járnsiða var satt sammen i Norge i samråd med islendinger og bestod for det meste av stoff hentet fra Gulatingsloven og Frostatingsloven. Knut Robberstad mente at det var gjort et dårlig arbeid i sammenstillingen av loven, og at islendingene ikke var fornøyd med den nye lovboken.²⁴ I den juridiske analysen går jeg ikke nærmere inn på Járnsiða, siden jeg antar at det er mer sannsynlig at forfatteren av sagaen har interessert seg for Jónsbók. De juridiske problemstillingene i teksten kan knyttes opp mot debatten som pågikk om de nye bestemmelsene der, og i tillegg gikk Járnsiða for å være en midlertidig ordning som raskt ble avløst av Jónsbók.

I Norge skjedde det store endringer på denne tiden. Magnus Lagabøte hadde i 1274 fått i stand en lov som skulle dekke hele landet. Dette førte til at Járnsiða allerede var utdatert sammenlignet med de norske lovsamlingene. Arbeidet ble da satt i gang med å lage en ny lovbok for Island som skulle tilsvare Magnus Lagabøtes landslov. Den islandske lagmannen Jón Einarsson ble sendt til Norge i 1279-1280 for å lage en islandsk versjon, og denne ble da hetende Jónsbók. Av de 251 bestemmelsene i Jónsbók, kan 196 av dem finnes igjen i Magnus

---

²⁰ Dennis, Foote og Perkins 1980 s.10-12.

²¹ Mundal 2013 s.440.

²² Dennis, Foote og Perkins 1980 s.17.

²³ Robberstad 1976 s.192.

²⁴ Robberstad 1976 s.192.

Lagabøtes landslov eller bylov.²⁵ Jónsbók ble mye bedre mottatt på Island, blant annet fordi den inneholdt mer av de gamle islandske lovene enn hva Járnsiða gjorde. I tillegg er den ifølge filologen Jon Gunnar Jørgensen den best utformede lovboken som Magnus Lagabøte fikk laget.²⁶ Likevel var det mange som var misfornøyde med lovutkastet, og særlig konflikten mellom kongs- og kirkemakt stod sentralt. Etter sterkt press ble loven vedtatt på Alltinget i 1281, og deler av den er fortsatt gjeldende rett på Island i dag.²⁷ I denne oppgaven har jeg valgt å bruke den engelske oversettelsen av Jana K. Schulman, siden denne er den mest fullstendige og gjennomredigerte samlingen av manuskripter som er mulig å få tak i i dag av Jónsbók.²⁸ Den eneste norske oversettelsen er fra 1763 og er for utdatert til denne oppgaven.²⁹

3 Sagaen om HøNSE-Tore som en fortelling om rett og urett

I denne delen vil jeg gi en gjennomgang av handlingen i HøNSE-Tores saga. Som del av dette vil jeg trekke inn en del historiske forklaringer og juridiske problemstillinger, for slik å gi et så utførlig bilde som mulig av fortellingen. I tillegg vil jeg diskutere litterære sider ved teksten, og stille spørsmål om tekstens historiske sammenheng.

3.1 Datering og tradisjon

Det er antatt at HøNSE-Tores saga ble forfattet et sted mellom år 1275 og 1281, men de håndskriftene som finnes bevart i dag er langt yngre. Det eldste fragmentet er fra 1400-tallet, og de eldste hele håndskriftene er papiravskrifter fra 1600-tallet. Siden det ikke finnes noe originalt håndskrift fra det sannsynlige nedskrivningstidspunktet, har forskere brukt historiske hendelser og andre håndskrifter fra omtrent samme tid for å forsøke å aldersbestemme sagaen.³⁰ Filologen Marina Mundt viser til at Sturla Tordarson må ha brukt sagaen i sin versjon av Landnámabok, og at den derfor må være eldre enn Sturlas dødsår som er 1284. Et annet moment er at rettsreglene som ligger bak noe av fortellingen tydelig er hentet fra Magnus Lagabøtes norske landslov som ble vedtatt i 1274. Mundt mener at det ikke er

---

²⁵ J.G.Jørgensen 2013 s.282.

²⁶ J.G.Jørgensen 2013 s.282.

²⁷ Sunde 2005 s.127. Robberstad 1976 s.203-204.

²⁸ Schulman 2010 s.xxiii.

²⁹ Den Islandske lov: Jons Bogen. 1763. Oversatt av Egill Þorhallason. København.

³⁰ Mundt 1972 s.12.

usannsynlig at forfatteren med fortellingen har ønsket å stille spørsmål ved endringen til en lignende lovbok på Island i 1281. Sagaen kan derfor dateres til nærmere 1281, enn 1275.³¹ Handlingen er derimot lagt til en tidligere tid. Filologen Sigurður Nordal har etter en studie av islandske annaler kommet frem til at handlingen finner sted på midten av 900-tallet. Han bygger dette på et syn om at forfatteren har brukt historiske personer i sagaen, og at disse levde på denne tiden.³²

Filologen Else Mundal deler litteraturen som ble skrevet på Island på 1100-1300-tallet inn i kongesagaer, biskopsagaer, samtidssagaer, islendingesagaer, fornaldersagaer og tåtter. Soga om Hølse-Tore er etter denne inndelingen en islendingesaga, siden den er en historisk fortelling fra Island. Et kjennetegn for islendingesagaene fra 1200-tallet er at de er forankret i realismen, og gir seg ut for å fortelle om historiske hendelser som fant sted langt tilbake i tid. Else Mundal deler islendingesagaene inn i tre kategorier: arkaiske datert til 1200 til 1280, klassiske fra 1240 til 1310 og etterklassiske fra 1300 til 1450. Hun karakteriserer Hølse-Tores saga som en klassisk saga etter denne inndelingen. De klassiske islendingesagaene legger ofte handlingen til landnåmstiden, og starter nesten uten unntak i Norge med utvandringen derfra.³³ Hølse-Tores saga skiller seg ut her, ved at den ikke har med denne typiske starten. Jeg kommer tilbake til betydningen dette får for lesningen senere. Mange islendingesagaer har en uttrykkelig helt, og kan nesten forstås som biografier. Hvorfor Hølse-Tore har fått en saga oppkalt etter seg er heller uklart. Han fremstår slett ikke som noen helt, men kanskje har forfatteren ønsket å vise frem et annet persongalleri enn heltene? Eller kanskje har tekstens politiske prosjekt vært viktigere enn å følge den tradisjonelle sagaoppbygningen? Det er uansett Tore som er hovedpersonen i sagaen, og det hadde vært kunstig om sagaen hadde fått navn etter noen andre som opptrer mer heltemodig i teksten.

Den muntlige tradisjonen var viktig i tiden før skriftspråket ble vanlig, og slik var det også på Island. Folkloristen Gísli Sigurðsson er sikker på at sagaforfatterne har basert seg på muntlige tradisjoner i mange tilfeller. Dette er typisk for skaldetradisjonen med den fast bestemte metrikken, og historier som har blitt fortalt fra generasjon til generasjon. Dette er ikke nok til å skape en saga. Han mener at sagaene ble skrevet ned etter mønster fra den latinske

---

³¹ Mundt 1972 s.14.

³² Nordal 1938 s.XXI

³³ Mundal 2013 s.421 og 447-449.

tradisjonen, og viser dette gjennom typiske motiv og tema som var populære der på samme tid.³⁴ Sagaene kan derfor være en blanding av gammel muntlig tradisjon og skriftradisjoner fra Europa.

Filologen Andreas Heusler satte i 1913 opp to ulike teorier for forståelsen av hvordan sagaer ble skrevet: friprosateorien og bokprosateorien. Friprosateorien går ut på at de muntlige tradisjonene hadde samlet seg til en saga allerede før skriftradisjonen startet. Da sagaene ble skrevet ned, var det mest en skriftliggjøring av den allerede kjente historien. I bokprosateorien går de ut fra at det er en forfatter som har skrevet teksten ut fra egen kreativitet, men at de har brukt fragmenter av muntlig tradisjon som råmateriale for fortellingen. Særlig for islendingesagaene har bokprosateorien stått sterkt. Mundal trekker frem Carol J. Clover, som mener at den norrøne kulturen ikke hadde en muntlig langprosa, men en kortprosa som forfatterene lot seg inspirere av. Dette ligner også mer på den muntlige prosaformen i andre kulturer.³⁵

Det har vært mange ulike syn på bruken av sagaer som historisk kilde. Rettshistorikeren William Ian Miller viser til at historikere gjerne har vært for skeptiske til bruken av sagaer, og stemplet dem som ren fiksjon. Siden sagaene er i en realistisk sjanger, og er en av de få kildene vi har om Island på denne tiden, hevder han dette blir for strengt. For en forfatter vil det være nødvendig å finne opp en del rundt relasjonene og psykologien, men det vil ikke være noen grunn til å endre på de sosiale og kulturelle omgivelsene, eller rettssystemet. Miller mener derfor at sagaene er en viktig kilde for å forstå rammene i det islandske samfunnet på 1200-1300-tallet.³⁶

På slutten av 1800-tallet konkluderte juristen Konrad Maurer med at det var så mange ulikheter mellom Grágás og islendingesagaene, at det ikke var mulig at forfatterne hadde kjent denne samlingen særlig godt. Finsen og Heusler gikk sterkt imot dette på starten av 1900-tallet, og mente at Maurer hadde vært for bundet av de skriftlige lovtekstene, og ikke hadde sett hvordan forfatterne brukte mer tradisjonsbundet rettskultur i sagaene. De mente at jussen i sagaene kom fra en eldre muntlig tradisjon som forfatterne kjente godt til. Forfatterne

---

³⁴ Sigurðsson 2004 s.23, 53.

³⁵ Mundal 2013 s.436-437.

³⁶ Miller 1990 s.45-47.

hadde kanskje ikke vært så bundet av lovtekstene, men de visste hvordan retten hadde fungert.³⁷ Likevel sier ikke dette stort om troverdigheten til kildene. De er fremdeles kun et bilde en forfatter tegner i senere tid. Muntlige tradisjoner er noe som er bevart i folkets felles minne, og om disse skrives ned, vil de uansett være forfatterens egne ord. Samtidig kan det virke som sagaer ikke nødvendigvis bare var ment å være historiske, men kanskje også fortelle noe relevant til samfunnet da de ble skrevet, og underholde et publikum.³⁸

Historikeren Gunnar Karlsson poengterer at sagaene var skrevet for dem som kjente til jussen i samtiden, og at grundige beskrivelser av rettssystemet derfor ikke var nødvendig for handlingen i en litterær tekst. Da må man heller gå til mer historiefortellende kilder som Islendingabok.³⁹

Dette viser at sagaene nok i størst grad er egnet til å si noe om rettssamfunnet i tiden de ble skrevet. Forfatteren har kanskje brukt noe av sitt samfunns oppfatning av retten når han har skrevet om fortiden, og siden han ikke levde på tiden han skriver om, er dette helt uunngåelig. Noe av poenget med slike historiske tekster, er å kunne si noe allment om temaer i samtiden ved å bruke motiv fra fortiden. Likevel mener Mundal at sagaforfatterne inntar en tradisjonsbundet fortellerrolle, og at de kan sees på som en blanding av en historieskriver og en dikter. Islendingesagaene kan derfor ha en større historisk betydning i ettertid.⁴⁰

Noe som styrker verdien av sagalitteraturen i juridisk sammenheng er at reglene i lovbøkene ikke var så konkrete, men snarere sammensatt av andre verdier i samfunnet. Normene satt i en litterær kontekst av noen som levde på den aktuelle tiden, vil kunne være en viktig del av tolkningen av en juridisk tekst fra samme tid i dag. Lovene var som nevnt noe av det første som ble skrevet ned da skriftspråket kom, og mange av sagaforfatterne kan tenkes å ha vært med på å skrive ned lover eller kopier av disse. De kunne derfor hatt inngående kunnskap om rettssystemet, og mulighet til å formidle og problematisere dette gjennom den viktige litterære formen sagaer var.

---

³⁷ Andersson 1964 s.43-44.

³⁸ M.R.Jørgensen 2010 s.5.

³⁹ Karlsson 2000 s.21.

⁴⁰ Mundal 2013 s.422-423.

3.2 Introduksjon til konflikten

Høense-Tores saga starter som de fleste islendingesagaer med en gjennomgang av fortellingens karakterer. Her introduseres sagaens hovedkarakter, Høense-Tore, som en mann med ”*lite gods*” og som ikke var ”*godt likt av folk flest*”.⁴¹ Tore reiser rundt i de ulike herredene på Island for å drive sommerhandel, og kjøper opp ting på et sted, som han selger videre på et annet. Etter hvert blir han så velstående at han kjøper seg land ved Nordtunga, og folk i herredet skylder han stadig mer penger.

Videre fortelles det at Tore tilbyr Arngrim gøde barnefostring for sønnen hans, Helge. Helge skal få halvparten av det Tore eier, mens Tores betaling skal være Arngrims vennskap og støtte i alt. At barna ble satt bort i fostring, er et vanlig tema i sagalitteraturen. Dette er regulert i *Grágás* §141, hvor regelen er at fosterfamilien skal passe på barnet til det er 16 år.⁴² Det er noe usikkert hva som kan ha vært Arngrim gødes motivasjon bak å sette sønnen sin bort hos Tore, men det kan virke som Tores rikdom har vært avgjørende. Tores motiver er mer tydelige, og dreier seg om å sikre seg en posisjon gjennom Arngrim. Dette peker uansett fremover i handlingen, og viser at denne alliansen kan bli viktig. Høvdingene var de viktigste maktpersonene på Island før alliansen med Norge. Høvdingdømme på Island ble opprettet tidlig etter landnåmet, og fungerte ganske likt med det som fantes i Norge før Harald Hårfagre. Høvdingene ble kalt gøder, og området deres ble kalt gødord.

I sagaen kommer det nå et handelsskip fra Norge med styrmannen Ørn. Høvdingen Tunga-Odd drar ut til skipet for å være den første som ser på varene, og for å fastsette prisen. Odd blir introdusert som en lite rettferdig mann. Ørn vil selv rå over sin eiendom, og nekter å gå med på Odds krav. Odd forbyr da all handel med Ørn, og vil kreve betaling fra alle som hjelper dem på noen måte. I analysen vil jeg se på de juridiske sidene av dette.

---

⁴¹ Høense-Tores saga 2014 s.206. Høense-Þóris saga 1938 s.6: ”*var snauðr at fé ok eigi mjök vinsæll af alþýðu manna.*” Det vil være stor forskjell på ortografien i sitatene i fotnotene, på grunn av at Høense-Tores saga er gjengitt på normalisert norrønt i Íslenzk Fornrit, mens i *Grágás* og *Jónsbók* er teksten gjengitt i direkte avskrift fra håndskriftene i de utgavene jeg har valgt å bruke.

⁴² *Grágás* III 1870 s.21. Jeg har valgt å bruke paragraftegn for lovsamlingene *Grágás* og *Jónsbók* i denne oppgaven, for at det skal bli lettere å finne frem til riktig bestemmelse. Ingen av lovtekstene bruker selv dette tegnet.

Blund-Kjetil engasjerer seg i konflikten som har oppstått, siden han kjente Ørns far som barn. Sønnen Herstein mener at det virker farlig, men Kjetil mener at det skal gå greit siden de ikke er dårligere stilt enn Odd. Forfatteren viser her hvor viktig klasseskillet var i vurderingen av hvordan man skulle forholde seg til andre. Ørn ligger fast inne i Breidafjorden på grunn av lavvann, og Kjetil tilbyr han hester for å kunne dra lenger inn på land for å drive handel i andre herreder. Kjetil tar her en stor sjanse, siden han kan risikere uvennskap med Odd. Odd mener at Kjetil er en ærekjær mann, og lar derfor konflikten ligge. Også senere i sagaen viser det seg at hvis man bare har de rette verdiene og nok ære, så kan uheldig oppførsel unnskyldes.

3.3 Konflikten settes i gang

Denne sommeren er det et svært dårlig gressår på Island, så folk får høstet inn for lite høy for vinteren. Kjetil har mange leilendinger, og for at nøden ikke skal bli for stor, bestemmer han at de må slakte ned flere av dyrene sine. Til midtvinters kommer en av leilendingene og er tom for høy. Han har ikke slaktet ned nok dyr, men Kjetil sier at det skal gå greit denne gangen, og gir han noe av sitt eget høy, om han bare ikke forteller det til noen. Senere kommer det to leilendinger til som også har sluppet opp for høy. Kjetil har ikke noe mer å gi vekk, om han skal ha nok til sine egne dyr. Han synes det blir så ille å høre på jamringen deres at han slakter ned 40 hester, og gir fôret han ikke trenger til leilendingene. Forfatteren skaper her et tydelig bilde av at Kjetil er en god mann som setter andre før seg selv.

I den siste vintermåneden kommer det to leilendinger til som er tomme for høy. Kjetil kan ikke slakte ned flere dyr, og kommer på at han har hørt at Hønse-Tore kan ha høy å selge. Kjetil blir med leilendingene til Tores gård, siden han mener at alle må dele på det de har. Dette blir en bekreftelse på at det er krise på grunn av uåret. Hvis ikke, ville kanskje Kjetil gått til en av sine allierte, heller enn den beryktede Hønse-Tore.

Når følget kommer til Tores gård, er Tore kritisk til Kjetil, og sier at han ikke har noe høy å selge, og *”ikke vil jeg selge heller”*.⁴³ Kjetil foreslår at Arngrim gøde og Tunga-Odd kan sette en pris på høyet, og i tillegg skal Tore få gaver. Gaver var et viktig middel for å skaffe allianser i denne tida, siden man da kunne forvente noe tilbake fra den man hadde gitt gaven

---

⁴³ Hønse-Tores saga 2014 s.209. Hænsa-Þóris saga 1938 s.15: *”enda vil ek eigi selja”*.

til.⁴⁴ At Tore sier nei til dette, er en tydelig beskjed om at han ikke ville ha noe mer med Kjetil å gjøre. Kjetil får høre av Helge at Tore har mer enn nok med høy. Helge tar han med inn til høyet, og Kjetil bedømmer at Tore kommer til å ha omtrent fem høystakker til overs etter vinteren. Kjetil prøver igjen å forhandle med Tore, men Tore vil ikke. Enden blir at Kjetil likevel tar med seg høyet, ”*men gjør rikelig opp for seg*”.⁴⁵ Kjetil legger mest sannsynlig igjen sølvpenge som betaling.

Etter dette drar Tore til Arngrim for å fortelle om det som har hendt: ”*Blund-Kjetil har rant alt høyet mitt, så jeg har ikke fôr til stutene mine i det kalde været*”.⁴⁶ Helge sier imot han, og mener at Kjetil gjorde det riktige. Høns-Tore ønsker tydelig å gjøre seg nytte av alliansen med Arngrim. Arngrim mener at ”*det høyet som er hos ham, kommer bedre til nytte enn det som råtner hos deg*”.⁴⁷ Tore drar så videre til Odd, men Odd vil ikke blande seg borti konflikten, og ville gjort det på samme måte som Kjetil om han måtte. Alle mener tydelig at Høns-Tore bare bør la dette ligge, og at det han driver med nå bare er å lage bråk.

Rundt 1100 startet det vi i dag kaller Sturlungatiden. Dette var en blodig og brutal tid på Island, hvor de ulike høvdingene kjempet hardt mot hverandre.⁴⁸ Norge hadde lenge hatt stor interesse av Island, men hadde blitt hindret av svekket kongemakt i Norge, blant annet på grunn av borgerkriger. På slutten av 1100-tallet styrket kongemakten seg, og på midten av 1200-tallet gjorde norskekongen Håkon Håkonsson fremstøt da urolighetene var som størst på Island. Godene forsøkte å sentralisere makten, som reaksjon på kirkens økende makt, og involverte Norge i et forsøk på å skaffe hjelp utenfra. Flere av høvdingene valgte å gi fra seg godordene til kongen i håp om å få en bedre posisjon i den økende konflikten, ved å være kongens menn.⁴⁹ En av de største høvdingene, Snorre Sturlasson, allierte seg med jarlen Skule Bårdsson som hadde planer om å ta over makten i Norge. Om Skule ble konge, skulle Snorre få bli høvding over hele Island. Dette gikk ikke som planlagt, og Snorre ble drept i

---

⁴⁴ Byock 2001 s.206.

⁴⁵ Høns-Tores saga 2014 s.210. Hænsa-Þóris saga 1938 s.16: ”*en ætla vel til alls fjár*”.

⁴⁶ Høns-Tores saga 2014 s.210. Hænsa-Þóris saga 1938 s.17: ”*Blund-Ketill hefir rænt mik Ollum heyjum, svá at eigi ætlak forkast eptir nautum í kǫldu veðri*”.

⁴⁷ Høns-Tores saga 2014 s.211. Hænsa-Þóris saga 1938 s.17: ”*betr er þat hey komit, at hann hefir, en hitt, er fúnar fyrir þér*”.

⁴⁸ Karlsson 2000 s.79.

⁴⁹ Karlsson 2000 s.84.

konflikten.⁵⁰ Kong Håkon tok over gørdordene hans, siden han ble sett på som en forræder av den norske kronen. Høvdingene hadde nådd målet sitt mot kirken, men de mistet også makten selv. I 1262 ble det undertegnet en overenskomst mellom Norge og Island, hvor Island skulle innlemmes i Norgesveldet.⁵¹

Videre fortsatte uenighetene med lovboken Jarnsiða. I tillegg til at samfunnet var i kaos med slutten på høvdingedømme, kom det nå en lovbok som folket ikke var fornøyd med. Som tidligere nevnt gikk denne for å være et dårlig juridisk arbeid, som heller ikke tok hensyn til de gamle islandske reglene. Med en så stor forskjell mellom loven og hvordan normene faktisk ble utøvd i samfunnet, ble retten dysfunksjonell. Borgerne hadde liten tro på den retten som skulle styre dem fra Alltinget, og hang fortsatt igjen i det gamle systemet med rett som bygget mer på tradisjoner enn på en skriftlig samling. En lovsamling fra Norge var kanskje en for sterk kodifisering av normene, og også en kodifisering av ukjente normer som var mer inspirert av europeisk rett og kultur. Noe som førte til dramatiske endringer i løpet av kort tid i samfunnet, var at mange tradisjonelle normer ble avskaffet gjennom Jarnsiða, slik som for eksempel blodhevn. Da Jónsbók skulle avløse Jarnsiða åtte år etter, fikk islendingene en større motivasjon for å kritisere den nye retten, og kanskje en mulighet for å påvirke den.

For å gå tilbake til fortellingen her: Tore får nå besøk av slektningen Vidfare, som ”*liknet på ham i lynne.*”⁵² Sønnen til Odd, Torvald, er på besøk hos faren, og Tore aner en mulighet til å få noen på sin side. Han drar derfor til Odd igjen. Torvald ser saken noe annerledes, og mener at det er en skam at Kjetil og Tore ikke har blitt forliket. Kjetil har jo tross alt tatt høyet til Tore og ”*Hver har rett til å rå over sitt eget.*”⁵³ Tore tilbyr Torvald halvparten av det han eier for at han skal rette opp saken hans. Arngrim fraråder Torvald å gjøre dette, men Torvald tror at Arngrim er misunnelig på at det ikke er han som får tilbud om så mye gods. Tore og Torvald avtaler å møtes neste dag for å stevne Blund-Kjetil på tinget. Tore har altså klart å kjøpe seg hjelp fra sønnen til en av de mektige høvdingene, og Arngrim må også være med på grunn av sine forpliktelser overfor Tore for barnefostringen. Neste morgen rir de alle til Blund-Kjetil for å høre hva han har å si til saken. Kjetil kommer med et tilbud til Torvald som han synes er

---

⁵⁰ Karlsson 2000 s. 81.

⁵¹ Njarðvik 1974 s.108-109.

⁵² Høse-Tores saga 2014 s.211. Hænsa-Þóris saga 1938 s.19: ”*áþekkr honum í skapsmunum.*”

⁵³ Høse-Tores saga 2014 s.212. Hænsa-Þóris saga 1938 s.20: ”*Bærr er hverr at ráða sínu*”.

godt, men Tore snakker han fra å ta imot. Torvald stevner så Kjetil for ran, og oppnevner vitner. For å kunne reise sak mot noen måtte man etter Grágás §21 nevne seg tre eller flere vitner.⁵⁴

Fortellingen forutsetter videre en kjennskap til rettsordningen. De fleste i landnámsfolket kom fra et strengt normert Norge, og det er ikke unaturlig at det raskt oppstod et ønske om både makt og regulering også på Island. I *Islendingabok* forteller Are at ”*då Island vart bygt vide, kom ein austrøn mann som het Ulvljot, fyrst hit ut med lovar frå Noreg [...] Ulvljotslovane var for det meste gjevne i samsvar med det som då var Gulatings-lov*”.⁵⁵ Are forteller videre at Alltinget ble opprettet der hvor det nå ligger, på Þingvellir, etter råd fra Ulvljot.⁵⁶ Dette skjedde i år 930. Alltinget var det øverste tinget som gjaldt for hele Island. Her møttes folket i to uker hver sommer for å dømme i saker, endre loven og avklare rettslige uenigheter.⁵⁷ Under Alltinget var fjerdingstingene, og vår- og høsttingene. I 965 ble Island delt i fire deler, kalt fjerdingar. Hver fjerding hadde sitt eget ting, hvor det kunne ankes fra vårtingene, og saker med menn fra ulike vårting ble behandlet. Vårtinget var som et forbundsting for tre og tre godord, og det var til sammen tretten av dem. På høsttinget var det kunngjøringer for folket og ingen rettergang.⁵⁸

Den lovgivende makten bestod av en lagrette med 147 mann. Lagretten gav nye lover, kjennelser om lovtolkning, og unntak fra loven. Lederen for lagretten var en lovsigemann, som var valgt for tre år av gangen. Lovsigemannen skulle kunne alle lovene på rams. Disse skulle han fremsi på lovberget, og hadde plikt til å opplyse enhver som spurte hva som var lov. Den dømmende makten på Alltinget var en ankedomstol for fjerdingstingene. I tillegg dømte de som første instans i enkelte prosessaker, kirkelige saker og saker om treller. Det var gødene som oppnevnte dommerne, en mann hver.⁵⁹ Alltinget var en sterk sosial institusjon hvor folket møttes til både diskusjon og fest, og hvor det var mulig å nå ut til et stort publikum.⁶⁰ Likevel var det ingen utøvende makt som kontrollerte at lovene ble overholdt, og

---

⁵⁴ Grágás III 1870 s.39.

⁵⁵ *Islendingabok* 1963 s.51.

⁵⁶ *Islendingabok* 1963 s.51.

⁵⁷ Njarðvik 1974 s.31-32.

⁵⁸ Lárusson 1960 s.20-21.

⁵⁹ Lárusson 1960 s.24-25, 29.

⁶⁰ Miller 1990 s.21.

det var viktig å ha gode allianser rundt seg som kunne hjelpe en om en ble krenket. Dette førte igjen til at store grupper havnet i konflikt, kanskje utløst av en enkelt hendelse.

I Høse-Tores saga har nå begge sider skaffet seg sine allierte, og er klar for å stå på sitt, koste hva det koste vil. Språk- og litteraturforskeren Theodore M. Andersson mener at hevnen dreide seg mest om familiens ære, og ikke så mye om det konkrete som hadde skjedd. Det var ikke avgjørende om hevnen rammet den som hadde utøvd handlingen.⁶¹

Bestemte former for hevn var tillatt etter Grágás. Ifølge *Grágás* §86 er ”[d]en som har tilföiet Manden Saar eller dræbt ham [...] ufredhellig for denne og for alle dem, der ere i Ledtog med ham”, og de kan ”udöve Drabshevn i Mellemtiden” før neste Allting. Innen det første døgnet kan også hvem som helst utøve hevnen.⁶² Dette viser at hevnen kunne være bred, men samtidig at den var satt i et komplisert system. At saken til slutt kom til Alltinget, hevder historikeren Jesse Byock var det som sluttet hevnrekken. Ofte kom de til et kompromiss, og de som ikke hadde fulgt reglene ble dømt fredløse.

Kjetil forteller nå Ørn at han er blitt kalt for ransmann, og Ørn vil ta hevn ved å skyte ei pil mot Tores følge. Å fornærme noen med ord på denne tida, var nærmest noe av det verste du kunne gjøre. Etter Grágás §237 medfører det landsforvisning å si noe ”der ikke kan opfattes i en god Mening” til en annen, og ”[h]vert ord skal forstaaes saaledes som det er sagt; intet bør forklares efter en digterisk Betydning af Ordene.”⁶³ I Jónsbók er det også en regel om dette, men straffen er mildere.⁶⁴ Kjetil har etter Grágás og Jónsbók all rett til å kjenne seg fornærmet. Ørns pil treffer Helge, og han blir drept. Tore bøyer seg ned mot Helge, og forteller de andre at han snakket til han før han døde. ”*Brenne, brenni, Blund-Kjetil inne*” skal Helge ha sagt.⁶⁵

---

⁶¹ Andersson 1967 s.18-19.

⁶² Grágás III 1870 s.146. Grágás I 1852 s.147: ”*Sa maðr fellr o heilagr fyrir honom er a honom van oc sva firir þeim monnom öllum er honom fylgja*”, ”*maðr a sin at hefna ef hann vill*”.

⁶³ Grágás III 1870 s.180. Grágás II 1852 s.181: ”*Sua scal vera orð huert sem mælt er. scal ecke at scáldskapar male raða.*”

⁶⁴ Jónsbók 2010 s.75-79.

⁶⁵ Høse-Tores saga 2014 s.214. Høse-Þóris saga 1938 s.23: ”*Brenni, brenni, Blund-Ketil inni.*”

3.4 Brannen

Når natta kommer, setter Tore og følget hans fyr på gården til Kjetil. Kjetil forsøker å forhandle med Tore gjennom veggen, men Tore står på sitt, og alle brenner inne. Dette er et kjent tema i islendingesagaene. Et eksempel er i Njálssaga, hvor hele Njåls familie blir brent inne av fiendene i en stor konflikt. En skulle kanskje tro at kvinner og barn ble spart fra en slik hevnaksjon, men i Høse-Tores saga blir det til og med presisert at Tore ikke dro før ”*hvert eneste menneskebarn var brent inne.*”⁶⁶

Mens husene på Ørnolvsdal står i brann, drømmer Herstein Blund-Kjetilsson at klærne til faren står i flammer. I sagaene er det en sterk tradisjon for drømmesymbolikk, og symbolene har en viktig betydning enten for å forstå hva noen av karakterene tenker, eller som et frampek om noe som skal skje.⁶⁷ Herstein forstår hva som har skjedd, og drar sammen med fosterfaren sin, Torbjørn Stigende. Torbjørn har blitt lovt støtte hos Tunga-Odd, og sammen rir de til Kjetils gård. Der tar Odd en bjørkestauro fra ett av husene og rir motsols rundt huset med den i hånda og sier: ”*Her tar jeg land, for her ser jeg ikke noe bygd bosted. Hør det, de vitner som er tilstede.*”⁶⁸

Herstein og Torbjørn bestemmer seg for å tie om det som har skjedd. Torbjørn og Herstein tar med seg alt av verdisaker, og driver Kjetils dyr til Torkjell Trevl, som har mer enn nok med høy. Torkjell, Torbjørn og Herstein rir til Gunnar på Gunnarstad. De overtaler Gunnar til å gifte bort dattera si, Turid til Herstein. Tord Gjelle på Hvam er fosterfar til Turid, og han samtykker også i giftermålet. De forteller så om brannen til Tord, og han føler seg lurert da han sa ja til å gifte bort Turid. Han er nå forpliktet til å støtte Herstein.

3.5 Hevn

Det blir så bryllupsfest på Hvam. Herstein lover: ”*at før Alltinget er over i sommer, skal jeg ha fått Arngrim gode dømt til fulle, eller selv ha fått selvdømme.*”⁶⁹ Gunnar lover det samme for Torvald Oddson. Når våren kommer, samler de folk og drar til Tingnes-tinget.⁷⁰ Tore

---

⁶⁶ Høse-Tores saga 2014 s.214. Høse-Þóris saga 1938 s.24: ”*en hvert mannsbarn er þar inni brunnit.*”

⁶⁷ Turville-Petre s.356.

⁶⁸ Høse-Tores saga 2014 s.215. Høse-Þóris saga 1938 s.25: ”*Hér nem ek mér land, fyrir því at hér sé ek nú eigi byggðan bólstað. Heyri þat váttar, þeir er hjá váru.*”

⁶⁹ Høse-Tores saga 2014 s.219. Høse-Þóris saga 1938 s.34: ”*at áðr alþingi er úti í sumar, skal ek hafa fullsekðat Arngrim goða eða sjálfðæmi ella.*”

⁷⁰ Ved Borgarfjorden, Islendingabok 1963 s.53.

hadde forsvunnet fra herredet med elleve mann da han fikk vite at Tord var kommet med i konflikten. På Tords side er det nå 200 mann. Tunga-Odd dukker opp med 400 mann, og det bryter ut kamp. Fire av Tords menn faller, og en av Odds. Tord og Odd legger frem sakene om den nylige slåsskampen på tinget.

Herstein er syk når de skal ri til tinget, og overlater stevningen til de andre. Etter mye styr, blir Odds følge nødt til å sette opp teltene sine utenfor tingplassen. På tingplassen sitter det menn med saken og prøver å forlike dem, og det ser dårlig ut for Odd. Herstein blir frisk igjen, og møter på en av farens bønder som vil at han skal bli med å se på ei syk ku. Herstein synes han ser et skjold i skogen, og han aner at han har blitt lurt i ei felle. Han sier til bonden: ”*Har du sveket meg, din hund? Hvis du nå er i en hemmelig sammensvergelse, skal du legge deg ned på stien og ikke si et ord.*”⁷¹ Bonden legger seg ned, og Herstein drar tilbake til gården for å hente forsterkninger. Bonden kaller på følget sitt, og Høse-Tore med elleve mann kommer frem. Herstein og følget hans dreper alle, og Herstein selv hugger hodet av Tore og tar det med seg. De rir så til tinget hvor sakene blir behandlet, og Arngrim gode og Torvald Oddsson blir dømt fredløse sammen med alle dem som stod for brannen.

3.6 Sagaens avslutning

Noe av konflikten ser ut til å være løst på tinget. Torodd Oddsson vil gifte seg med Jofrid Gunnarsdatter. Det vil ikke Gunnar ha noe av, siden Torodd hører til den andre siden i konflikten. Odd legger en plan for å ta gården til Blund-Kjetil, som han mener er hans eiendom. Torodd forsøker å forhandle med Gunnar som nå har flyttet inn på Ørnolvsdal, men Gunnar truer med å skyte dem med pil. Torodd varsler at Odd er på vei med mange menn, og at dette ikke kommer til å gå bra. For å løse saken foreslår Torodd et forlik, som innebærer at han kan gifte seg med Jofrid.

Noe som kan ha påvirket hvordan handlingen i sagaen blir presentert er at den er satt til førkristen tid, mens forfatteren levde i kristen tid. Island ble etter tradisjonen kristnet i år 999 eller 1000.⁷² Samfunnet kan ha endret seg mye med innføringen av kristendommen, og det er

---

⁷¹ Høse-Tores saga 2014 s.222. Hænsa-Þóris saga 1938 s.40: ”*Hefir þú svikit mik, hundrinn þinn? Nú ef þú ert í nøkkurum særum at leynd, þá leggsk þú niðr í gøtuna ok tala eigi orð*”.

⁷² Karlsson 2000 s.33.

ikke utenkelig at forfatteren har hatt et kristent budskap med teksten.⁷³ Det kristne kommer gjerne frem gjennom motiv i sagaene, slik som for eksempel i Soga om Torgils og Havlide, hvor partene blir innstilt på forlik av presten Kjetil Torsteinsson.⁷⁴ I tillegg er det jo ikke et ideal å være som de gamle hedningene, så historier fra fortida kan være gode eksempel for en som ønsker å få frem en kristen moral. Så at Torodd foreslår et forlik, kan kanskje være i kristen ånd. Spesielt når det er ungdommen, som symbol på den nye tiden, som foreslår en mer fredelig løsning.

Avslutningen på sagaen innledes med at Gunnar ikke vil bli fratvunget dattera. Han godtar likevel etter litt overtalelse, men samtidig kommer Odd og vil brenne ned hele gården. Torodd forklarer at de er forlikt, men Odd blir ikke fornøyd. Torodd svarer at han først må slåss med sin egen sønn om han ikke endrer kurs. Dermed blir far og sønn forlikt, og Jofrid og Torodd blir gift. Sagaen slutter med at Torodd reiser til Norge for å løse ut broren Torvald som er tatt til fange der. Ingen av dem kommer tilbake til Island. Odd blir alvorlig syk når han får vite at ingen av sønnene kommer tilbake. Jofrid gifter seg på nytt, med Torstein Egilsson, og blir omtalt som *”ei grepa kvinne”*.⁷⁵

3.7 Intertekstualitet?

I noen av de yngre avskriftene av sagaen er det her føyd til et ekstra avsnitt, som er antatt kommer fra Islendingabok. Selv om det ikke er en opprinnelig del av sagaen, kan det fortelle noe mer om rettsbildet forfatteren setter oss inn i og om tekstens tradisjon.⁷⁶ Tord Gjelle holder en *”lang og god tale”* på lovberget i dette avsnittet, og legger ut om hvor *”ille det var for folk å fara til framande ting med søksmål for drap eller kreniking.”*⁷⁷ Han forklarer at til nå har regelen vært at sakene skal inn for det tinget som er nærmest åstedet. Når landet ble delt i fjerding, ble det bestemt at det skulle være tre ting i hver fjerding, unntatt i Nordlendingefjerdningen, hvor det var fire. Dette hadde skapt urimelige situasjoner, i og med at noen ikke ønsket å reise sak på et fremmed ting, og at det var lang reisevei. Løsningen ble å opprette en domstol for hver fjerding, som skulle virke som høyeste domstol for hver av

---

⁷³ M.R.Jørgensen 2010 s.26.

⁷⁴ Soga om Torgils og Havlide 1979 s.84-87.

⁷⁵ Høse-Tores saga 2014 s.225. Hænsa-Þóris saga 1938 s.47: *”kvenskörungr”*.

⁷⁶ I oversettelsen fra 2014 er dette ikke med, og jeg bruker derfor oversettelsen fra 1972.

⁷⁷ Soga om Høse-Tore 1972 s.54.

fjerdingsene.⁷⁸ Ólafur Lárusson viser til at fjerdingsstingene tok seg av saker mellom menn fra samme fjerdings, men som tilhørte ulike vårting.⁷⁹ Det kan tyde på at det er et slikt problem Tord Gjelle beklager seg over, at menn fra ulike vårting skulle være nødt til å reise langt for å kunne stevne for noe så alvorlig som drap og krenkelser. De ville i tillegg kunne føle seg fremmede på tinget, og ble dømt av noen som var oppnevnt av de lokale høvdingene. Det ville da være bedre om de hadde et felles ting som kunne dømme i saker hvor partene var fra ulike steder. Dette ville bli et mer nøytralt og sikkert system.

Dette stykket i sagaen ligner mye på en del av kapittel fem i Islendingabok. Hovedforskjellen mellom dem er at det i Islendingabok ikke er Blund-Kjetil som blir brent inne i Ørnolvsdal, men en Torkjell Blundkjetilsson, som ikke nevnes i sagaen, og som er far til Herstein. Islendingabok har altså med et ekstra slektsledd, som ikke finnes i sagaen. Tord Gjelle fører saken på tinget, siden Herstein er gift med søsterdattera hans, som i denne fortellingen heter Torunn og ikke Turid. Jofrid er gift med Torstein Egilsson, slik det står i epilogen til sagaen. I Islendingabok bryter det ut slåsskamp på tingstedet på Tingnes, slik at ”*tinget ikkje kunne haldast i samsvar med lovene.*”⁸⁰ Saken ble tatt videre til Alltinget, og der ble det mer slåssing. Det er her Tord Gjelle holder den nevnte talen på lovberget. På Alltinget ble Hønse-Tore og flere andre som var med på brenningen dømt fredløse, og etterpå drept. Dette skiller seg fra sagaen ved at Hønse-Tore er med på tinget, og først blir drept etterpå.

Islendingabok er som tidligere nevnt regnet for å være skrevet før Hønse-Tores saga. Det kan derfor tenkes at forfatteren av sagaen har latt seg inspirere av fortellingen i Islendingabok, kanskje fylt på med noe muntlig tradisjon, og diktet noe fritt. Forfatteren kunne da legge til mer dramatiske hendelser som at Hønse-Tore blir drept av Herstein før tinget, og med konsekvensen at Herstein kunne vinne mer ære.

Nordal mener det er utvilsomt at dette stykket er hentet direkte fra Islendingabok, og tilføyd sagaen senere.⁸¹ Oversetterne Braastein og Indrebø trekker frem at den som har tatt med stykket fra Islendingabok til og med har latt Ares fortellerstemme skinne gjennom ved

---

⁷⁸ Mundt 1972 s.69.

⁷⁹ Lárusson 1960 s.21.

⁸⁰ Islendingabok s.53.

⁸¹ Fotnote i Hænsa-Þóris saga 1938 s.39.

avslutningen: ”Så sa *Ulvhedin Gunnarsson til meg*”.⁸² Dette skiller seg markant fra den usynlige fortelleren i resten av sagaen, og forsterker inntrykket av at det er noen andre enn forfatteren selv som har satt inn i teksten. Grunnen til at en senere avskriver av sagaen kan ha tatt inn dette stykket, er at det står under samme kapittel som brenningen av Blund-Kjetils gård i *Islendingabok*. Kanskje ville han forklare leseren omstendighetene som han tenkte fortellingen i sagaen bygget på.

I *islendingesagaer* er det vanlig at samme karakterer dukker opp i andre fortellinger fra samme tid.⁸³ Dette gjelder også for *Hønse-Tores saga*. Brannen hos Blund-Kjetil er også nevnt i *Landnámabok*.⁸⁴ I denne fortellingen var det Torvald, sønnen til Tunga-Odd, som stod for brenningen av Blund-Kjetil, sammen med Arngrim gøde. Her er det altså samme person som blir brent inne som i *Hønse-Tores saga*. Blund-Kjetil selv er også nevnt, og beskrevet som en svært rik mann.⁸⁵ *Sturla Tordarssons* versjon av *Landnámabok* er som nevnt skrevet etter, eller på omtrent samme tid som *Hønse-Tores saga*. Dette gjør det mer usikkert hvem som kan ha blitt påvirket av hvem. Konrad Maurer hevder å vise at forfatteren av *Landnámabok* har brukt sagaen som kilde til teksten.⁸⁶ Dette understrekes av Marina Mundt som trekker frem at det er kun i *Sturla Tordarssons* versjon at opplysningene om brannen kommer frem slik som i sagaen.⁸⁷

I *Soga om laksdølane* nevnes Gunnar, og døtrene Jofrid som var gift med Torodd Oddsson og senere Torstein Egilsson, og Torunn som var gift med Herstein, sønnen til Torkjell Blundkjetilsson.⁸⁸ Dette er de samme navn og relasjoner som nevnes i *Islendingabok*. *Soga om laksdølane* er antatt å være skrevet på midten av 1200-tallet, og dermed etter *Islendingabok*, men før *Hønse-Tores saga*.⁸⁹

---

⁸² Braastein og Indrebø 1951 s.73-74.

⁸³ Sigurðsson 2004 s.123.

⁸⁴ *Landnámabok* bla. s.56.

⁸⁵ *Landnámabok* 1997 s.59-60.

⁸⁶ Maurer 1871 s.18-20.

⁸⁷ Mundt 1972 s.11.

⁸⁸ *Soga om Laksdølane* 2002 s.26.

⁸⁹ Fidjestøl 2002 s.16.

4 "Hverir gerðu þat níðingsverk?" – en juridisk analyse

4.1 Sagaenes oppbygning

Islendingesagaer er kjent for å ha en streng strukturell oppbygging. Filologen Theodore M. Andersson har delt inn sagaene i seks deler: introduksjon, konflikt, klimaks, hevn, forsoning og epilog. I sagaens første del blir nesten alltid historiens viktigste personer presentert. Sagaens karakterer blir introdusert med navn, kallenavn, bosted og genealogi. Forfatteren legger ofte til noen personbeskrivelser, og dette er også det eneste stedet hvor forfatteren gir en subjektiv oppfatning av karakterene. Ellers i sagaen er fremstillingen mer nøytral. Leseren får slik et bilde av hvem som er parter i den kommende konflikten.⁹⁰ I Høse-Tores saga presenteres innledningsvis nesten alle historiens karakterer og deres slekt i korte trekk. Tore er den eneste man ikke får bakgrunnshistorien om, og det er tydelig at forfatteren har hatt en mening bak dette. Allerede fra første stund fremstilles Tore som annerledes, og konfliktens to parter blir tegnet opp som sikre motsetninger. Blund-Kjetil var *"den mannen som var best likt i herredet"*, mens Høse-Tore *"ikke var videre likt av folk flest"*.⁹¹

De fleste islendingesagaer er bygget opp rundt en konflikt. Alt annet av handling kretser rundt denne uenigheten. Det kan være en strid mellom to individer, et individ og en gruppe, eller to grupper. Som oftest kan konflikten handle om kjærlighet, makt, eiendom eller ære.⁹² Konflikten i Høse-Tores saga kommer frem ganske tidlig. Leilendingene kommer og spør Kjetil etter høy, og forfatteren bruker det kjente tallet tre for antall ganger leilendingene dukker opp. Kjetil blir derfor nødt til å handle. Konflikten begynner idet Tore nekter å selge høyet, og hevder at Kjetil har ranet han. Dette er en klassisk konflikt om eiendom, hvor to individer står mot hverandre. Det kan også være en konflikt om makt. Dette blir særlig tydelig med Tores eksplisitte påpekning: *"det er så stor forskjell på hvor mye makt vi har, at du vil kunne ta høy av meg hvis du vil."*⁹³ Det kan virke som Tore er misfornøyd med maktstrukturen i samfunnet, og ikke ønsker å føye seg etter denne.

---

⁹⁰ Andersson 1967 s.6-7.

⁹¹ Høse-Tores saga 2014 s.205-206. Hænsa-Þóris saga 1938 s.5-6: *"vinsælasti maðr í heraðinu"*, *"eigi mjök vinsæll af alþýðu manna."*

⁹² Andersson 1967 s.11-12.

⁹³ Høse-Tores saga 2014 s.210. Hænsa-Þóris saga 1938 s.15: *"en veit ek, at er sá ríkismunr okkar, at þú munt taka mega hey af mér, ef þú vill"*.

For å gjøre sagaen spennende, har de fleste sagaforfatterne tatt inn et toppunkt i konflikten hvor handlingen kan gå begge veier. Klimakset er nesten alltid voldelig, eller har et fatalt utfall for en av konfliktens parter. Helten blir stilt overfor umulige utfordringer, og får sjansen til å vise frem hvor modig han er, selv om det ikke alltid går bra til slutt.⁹⁴ Klimakset i Hølse-Tores saga er når Tore og følget hans tenner på Kjetils gård. Kjetil våkner når huset står i full fyr, og prøver å forhandle med Tore. Kjetil er den sindige som forsøker å forhandle, og ikke tyr til vold, mens Tore er kompromissløs og lar alle brenne inne. Kanskje skal han vise hvem som til syvende og sist har makten.

Et annet gjennomgripende motiv i de fleste sagaer er hevn. Etter klimakset blir ofte hevnen utøvd gjennom blodhevn (nytt drap for å hevne drapet som er begått), dom eller forlik på tinget, eller en kombinasjon av begge. Konflikter blir sjelden løst på tinget alene. Andersson hevder at grunnen til dette kan være at forfatteren gjerne ville ha mer dramatik enn det som kunne skapes på tinget. Kanskje var det også mindre ærefullt å løse konflikten slik på den tiden, eller at det faktisk var slik at mye ble hevnet utenfor rettsprosessen.⁹⁵

Samtidig er en rettsprosess også en form for hevn. Ved å stevne noen vil de få en straff for det de har gjort. Forskjellen fra blodhevn vil være at det er satt i et offentlig system, og det er andre enn offeret selv som dømmer. I tillegg er straffen bestemt av det offentlige, og ikke opp til offeret å velge. I vår tid er det mye fokus på straffens preventive virkning, men som Morten Kinander påpeker er fremdeles retribusjon ett grunnelement. En rettsprosess er likevel ikke hevn: *”Hevnen er en vilkårlig gjengjeldelse utført av offeret eller dets representanter direkte, uten statens middelbare medvirkning.”*⁹⁶ Dette er historisk sett en snever tolkning av hevnbegrepet. Hadde ikke offeret eller representantene villet at gjerningsmannen skulle bli dømt, kunne de latt vær å stevne. Samtidig blir dette annerledes i dag, siden vi har en utøvende makt som tar seg av stevningen. Kinander mener videre at *”Man hevner ikke når man reparerer udåden.”*⁹⁷ Han viser her til retribusjonsteoriene, hvor gjengjeldelsen gjennom en rettsprosess retter opp forholdet mellom offeret og gjerningsmannen, og ikke tilfører noe nytt. Ved hevnen vil man gå over denne balansen, og gi mer igjen enn hva man har rett til etter gjengjeldelsesprinsippet. På 1200-tallet var straffenivået temmelig annerledes enn i dag,

---

⁹⁴ Andersson 1967 s.16-17.

⁹⁵ Andersson 1967 s.18-19.

⁹⁶ Kinander 2013 s.158.

⁹⁷ Kinander 2013 s.179.

og på en måte kan man si at gjengjeldelsesprinsippet ble overskredet. Samtidig var det et annerledes samfunn, og de strenge straffene kan ha vært begrunnet ut fra andre verdier, og kanskje prevensjonstanker. Uansett vil det å stevne noen på den tiden hvor sagaen er skrevet, godt kunne sees som en form for hevn ved å ta igjen for det som hadde blitt gjort mot en selv eller noen i ens familie og allianse.

I Hølse-Tores saga kommer hevnen når Herstein møter Tore med følge på stien. Herstein tar selv livet av Tore, og får på den måten hevnet faren sin. I tillegg må Tores menn bøte med livet. Dette er Hersteins blodhevn, og han *”høster stor berømmelse for dette verket, og får stor respekt for det, som ventelig er”*.⁹⁸ Herstein tar med Tores hode til tinget, hvor resten av brannstifterne blir stevnet. Det blir altså en kombinasjon av en rettslig prosess og blodhevn som er utfallet av denne konflikten. Herstein får mye ære for drapet, samtidig som han og følget hans får det som de vil med dommen over resten av gjerningsmennene.

Et av de fundamentale prinsippene for en saga er balanse. Islendingesagaene er bygget opp etter en narrativ linje som er stabil i introduksjonen, som blir satt ut av balanse under konflikten og klimakset, og som blir rettet opp igjen gjennom hevn og forsoning. En forsoning skjer enten gjennom avtaler mellom familiene, eller en rettslig prosess.⁹⁹

Forsoningen i Hølse-Tores saga kommer når Torodd gifter seg med Jofrid. Fedrene deres står fremdeles mot hverandre i konflikten, men med giftermålet blir de tvunget til å støtte hverandre. Gunnar innser kanskje at han ikke har noe annet valg enn å gifte bort dattera. Odd godtar ikke sønnens valg, men forstår at han må slåss med han om han skal få det som han vil. Dette løses ved at *”folk”* går *”imellom og forliker far og sønn”*.¹⁰⁰ Og konflikten er over.

De fleste islendingesagaer har en epilog som forteller hva som skjer med de gjenlevende karakterene etter at konflikten er over. Dette skaper en ramme sammen med innledningen rundt historien.¹⁰¹ I epilogen i Hølse-Tores saga, får leseren vite hva som skjer videre med Torodd, Torvald, Odd og Jofrid. Dette er en kort oppsummering, og tjener kanskje mest til å runde av fortellingen.

---

⁹⁸ Hølse-Tores saga 2014 s.222. Hænsa-Þóris saga 1938 s.41: *”Verðr Hersteinn ágætr mjök af þessu verki ok fær af virðing mikla, sem ván var at.”*

⁹⁹ Andersson 1967 s.23-24.

¹⁰⁰ Hølse-Tores saga 2014 s.224. Hænsa-Þóris saga 1938 s.46: *”Ganga menn nú í milli ok sætta þá feðga.”*

¹⁰¹ Andersson 1967 s.26.

Hønse-Tore er altså en slags oppkomling i samfunnet som ikke har så mye ære. Han kjemper ikke for eiendommen sin, men prøver å få andre til å gjøre det for seg, og stikker av når konflikten topper seg. Else Mundal hevder at de fleste heltene i islendingesagaene kommer fra de fremste ættene i landet. Som nevnt starter de fleste islendingesagaene med en introduksjon til hovedpersonens genealogi, og slekta gjøres rede for helt tilbake til landnåmet.¹⁰² Tore er her den rake motsetningen. Han har ingen slektninger som blir nevnt annet enn den like vanskelige Vidfare. Dette er et tydelig grep fra forfatteren som gjør at leseren skjønner at Tore ikke er en ærerik mann i samfunnet han lever i. Han har tjent seg rik på kremmeri og utlån, og har prøvd å komme seg opp uten å ha rett til en plass blant de rike ættene på toppen.

Historikeren Helgi Þorláksson viser til at Ørns handel blir mye mer verdsatt enn Tores, siden Ørn kommer fra en god slekt i Norge, mens Tore kun er en nykommer på markedet.¹⁰³ Historikeren Per G. Norseng mener også at det kan leses ut av sagaene at det var en ”generell forakt for kremmere”, og at det ble betraktet som lite ærefullt.¹⁰⁴ For å ha en balanse i samfunnet, ble æren brukt som en drivkraft. Hver ætt og allianse passet på sin ære, slik at balansen ble opprettholdt. Dette betyr også at alle hadde sin plass, og hvis noen forsøkte å endre på dette, ville det bli slått ned på av resten. Den islandske og den amerikanske drøm var temmelig forskjellige. Tore blir et offer for dette hierarkiet, siden forsøkene hans på å bygge seg opp som selger og godseier ikke blir vellykket. Både fordi han selv ikke kommer fra en kjent familie, men også fordi han driver med lite heldig handel. I tillegg lar han være å følge de strengt organiserte reglene for hevn når han brenner inne Kjetil, og viser med dette at han er en som står utenfor. Han setter seg mot de gamle skikkene, i tillegg til at forfatteren heller ikke lar han følge de nye reglene etter Jónsbók. Bildet som skapes av han er at han er uønsket av alle, og er en bråkmaker. Kanskje kommer forfatteren her med en oppfordring til å følge normene i samfunnet?

Den videre analysen er konsentrert rundt de mest sentrale juridiske problemstillingene i sagaen. Her vil det bli en mer dyptgående analyse av hvilken mening forfatteren kan ha hatt bak de juridiske aspektene, og hvordan han bruker karakterene til å formidle spørsmålene omkring disse. Først blir det en gjennomgang av reglene i Grágás, siden det er denne

---

¹⁰² Mundal 2013 s.450.

¹⁰³ Þorláksson 1992 s.233.

¹⁰⁴ Norseng 2000 s.169.

lovboken som er nærmest sagaens handling i tid. Videre blir det en undersøkelse av om det finnes tilsvarende regler i Jónsbók, eller hvordan en slik problemstilling er regulert der. Samlet vil en slik analyse gi et bilde av retten i samfunnet på tiden da sagaen ble skrevet.

4.2 Høykjøpet/-ranet

Sagaen er bygd opp rundt situasjonen hvor Blund-Kjetil er hos Høns-Tore for å spørre etter høy, og det er derfor nyttig å starte den juridiske analysen her. Fra første stund blir de to partene stilt opp mot hverandre av forfatteren. Kjetil sier at: *”Det er rettferdig at de som har noe, selger.”*¹⁰⁵ Han er rettferdighetens mann, og vil hjelpe leilendingene sine. Tore er heller skeptisk: *”Hvorfor kommer Blund-Kjetil hit og snuser?”*, og blir fremstilt som en grinebiter.¹⁰⁶ Tore svarer Kjetil at: *”Du har full rett til å gi andre det som er ditt, men ikke mitt.”*¹⁰⁷

I Grágás er det ingen bestemmelse som tvinger noen til å gi fra seg høy til andre. Siden Tore har nektet Kjetil å kjøpe høyet og ikke vil gi det som gave, blir det å regne som en ulovlig borttaking etter Grágás. For at en handel skal være gyldig, må som nevnt eieren selv ha oppgitt eiendomsretten, jf. Grágás §227. Hjemmelen Tore har for å stevne Kjetil er Grágás §227 i Ransagningsafsnittet. Det kommer ikke frem av sagaen hvor mye høyet er verdt, så det er derfor to sanksjoner som kunne være aktuelle. Hvis høyet er verdt *”en Penning...eller mere”* har Tore krav på dobbel erstatning fra Kjetil, og kan stevne for *”selvraadig Tilvendelse”*, jf. Grágás §227 andre og tredje punktum. Hvis høyet er verdt mer enn et halvt øre, kan Tore stevne Kjetil for at han *”vil gjøre sig Fordel av Tingen”*, men ikke for tyveri, siden han *”ikke dölger det på tyvsvis”* at han tar med seg høyet. Kjetils straff kan da bli fredløshet, jf. Grágás §227 fjerde punktum. Saken skal i så fall anlegges på det tredje allting etter at Tore fikk kunnskap om borttakelsen av høyet, jf. Grágás §227 ellefte og tolvte punktum.¹⁰⁸

---

¹⁰⁵ Høns-Tores saga 2014 s.209. Hænsa-Þóris saga 1938 s.13: *”en þat er sannligt, at þeir seli, sem til hafa.”*

¹⁰⁶ Høns-Tores saga 2014 s.209. Hænsa-Þóris saga 1938 s.14: *”Af hverju mun Blund-Ketill draga nasarnar?”*

¹⁰⁷ Høns-Tores saga 2014 s.209. Hænsa-Þóris saga 1938 s.14: *”Þat muntu eiga allra heimilast, at veita öðrum þitt, en eigi mitt.”*

¹⁰⁸ Grágás III 1870 s.161. Grágás II 1852 s.162-163: *”Ef maðr tekr þat er anar maðr á olofat oc a maðr at föra þat til görtokes ef pennings er vert eða meira.”*, *”leynir sa eigi er tecit hevir”*.

Det kan virke som Tore i sagaen ikke har disse juridiske uttrykkene på plass. Han snakker i både norrøn og norsk oversatt utgave om hendelsen med Kjetil som ”ranet”. ”Ran” er regulert i Grágás §228, og omfatter både ”Haandran” som er når en ting blir tatt direkte fra eieren, og ”voldelig Ran” som er hvis eieren ikke holder på tingen, men erklærer at det er hans.¹⁰⁹ Fellesnevneren er at eieren må være tilstede, og at gjerningsmannen må ha tatt tingen med vold. En mulighet er at forfatteren har blandet sammen uttrykkene her. Bestemmelsene er temmelig kronglete utformet, og det er ikke sikkert at han kjente Grágás godt nok til å vite forskjellen. I tillegg er det ikke sikkert at det var disse uttrykkene som var i bruk i samfunnet, men noe som lovgiveren hadde forsøkt å kodifisere med et mer presist språk for å skille situasjonene i en lovbok. Ved muntlig fremstilling av reglene kunne det vært en annen måte å formulere det på.

En annen mulighet er at forfatteren ikke ville legge juridiske uttrykk i munnen på Tore. Tore er en vanlig handelsmann på Island, og kan mest sannsynlig ikke lovboken utenat. Uansett er det ikke mange som i en vanlig samtale strør rundt seg med juridiske termer, enten man er jurist eller ikke. Kanskje har forfatteren villet skape mer troverdighet i dialogene, og dermed brukt et mer hverdagslig uttrykk. Leseren vil likevel forstå at det her er snakk om en ulovlig borttaking av en ting, uansett om det er omtalt som ran, eller ”selvrådig tilvendelse” som er den korrekte formuleringen etter Grágás §227.

I tillegg er Hølse-Tore en karakter som er glad i overdrivelser. Kanskje ville forfatteren gjøre det hele mer dramatisk ved å la Tore ordlegge seg på denne måten. Ran høres unektelig mer inngripende ut enn tyveri, og Tore gjør seg nytte av retorikken for å få sympati. Når Tore påstår overfor Arngrim at ”*Blund-Kjetil har rant alt høyet mitt, så jeg har ikke fôr til stutene mine i det kalde været.*”¹¹⁰, er det mer som ikke stemmer. Ifølge Helge og Kjetil har de lagt igjen nok høy så Tore skal ha frem til neste allting. Og når han i tillegg beskylder Kjetil for ran, skaper det en bedre fortelling for Tore.

Det kan se ut som uttrykket ”ran” har ført til noen misforståelser i forskningen i ettertid, siden mange viser direkte til Grágás §228, og ikke til §227, uten noen særlig begrunnelse. I en

---

¹⁰⁹ Grágás III 1870 s.164: ”*Þat er hannd rán ef sa tegr or hende honom eða af honom. Ef maðr helldr eigi á oc quez hann þo eiga er hin tegr þan grip abrott, oc er þat ravða rán*”.

¹¹⁰ Se note 46.

footnote til teksten i Íslenzk Fornrit, hevder filologene Sigurður Nordal og Guðni Jónsson at Kjetil er skyldig i "rauðarán" i Grágás §228, som kan oversettes til grovt ran.¹¹¹ Siden Íslenzk Fornrit går for å være den grunnleggende kildeutgaven til de norrøne tekstene i dag, har denne misforståelsen blitt lagt til grunn i senere tekster om sagaen, som for eksempel i den norske oversettelsen fra 1972 og i den tyske fra 1989.¹¹²

I Jónsbók er regelen ganske annerledes. Med denne loven ble det innført en spesialregel for handel med dyrefôr hvis noen var i nød, jf. Jónsbóks landsleiebolk §12 "*About the purchase of hay from a villian*".¹¹³ Kjetil kunne gått til kongens lokale ombudsmann og bedt om hjelp etter denne bestemmelsen.¹¹⁴ Ombudsmannen skulle da undersøkt på alle gårder i distriktet om det fantes noe høy til overs. For å regne ut om noen hadde mer enn de trengte, skulle først eierens hester ha nok til sommeren, så sauene og geitene, og til slutt kyrne frem til neste allting. Hvis det så ut til å være noe til overs etter dette regnestykket, skulle det selges til den som trengte høyet, for en rimelig pris.

Kjetil følger bestemmelsen i Jónsbók nesten ordrett, og bruker samme regnestykke: "*Det ser ut for meg som om du vil få en god slump høy til overs, selv om dyra dine skulle føres inne fram til Alltinget, og det vil jeg kjøpe.*"¹¹⁵ Han sjekker at Tore har nok selv, understreker at han vil betale, akkurat slik Jónsbók landsleiebolk §12 krever. Tore synes dette regnestykket er meningsløst, og hevder at Kjetil kunne tatt alt høyet han ville, siden han er i en bedre maktposisjon. Kanskje ser Tore for seg at Kjetil kom til å gå tom for høy igjen allerede etter kort tid, og komme igjen og på nytt hevde at han var i nød. Dette ville vært mulig etter Jónsbók, siden vilkåret kun er at det må være noen som "*need to buy hay in the district*".¹¹⁶ Kjetil svarer at det er ikke slik det foregår. Slik det foregår i Kjetils øyne er at sølv er gyldig vederlag for all gjeld i landet, og dette må da også Tore vite. Sølv er gyldig betalingsmiddel etter Grágás §245 for gjeld. Tore er nå lei av "*gnálet*" til Kjetil, og vil ikke gjøre noen handel. For å trekke tolkningen litt langt, kan Tore være et bilde på hvordan folket så på

---

¹¹¹ Hænsa-Þóris saga 1938 s.16.

¹¹² Høse-Tores saga 1972 s.65. Hænsa-Þóris saga 1989 s.67.

¹¹³ Jónsbók 2010 s.185: "*um hey kaup við þriot.*"

¹¹⁴ Ombudsmannen var på denne tiden en som hadde ansvaret for bestemte områder i kongens tjeneste. Karlsson 2000 s.94.

¹¹⁵ Høse-Tores saga 2014 s.210. Hænsa-Þóris saga 1938 s.15: "*Svá hyggsk mér um heykost þinn, at góðr fengr mun af ganga, þó at fé þínu öllu sé inni gefit til alþingis, ok vil ek þat kaup.*"

¹¹⁶ Jónsbók 2010 s.185.

norskekongens forslag til denne nye bestemmelsen om tvungent høysalg. Kjetil representerer den nye loven og holdningene, og Tore poengterer at det er *”forskjell på hvor mye makt vi har”*.¹¹⁷ Norge var mye mektigere enn Island på 1200-tallet, og kunne bestemme det meste med den makten de hadde. Det er ikke sikkert at forfatteren har tenkt like billedlig, men han setter likevel to karakterer som representerer hver sin side opp mot hverandre, slik som Island og Norge i spørsmålet om denne bestemmelsen.

Eiendomsretten stod som nevnt sterkt på Island i tiden under Grágás, og dette hadde nok ikke forandret seg med innføringen av Jónsbók. Regelen kan være et uttrykk for en fordelingstanke, hvor de som hadde de riktige ressursene skulle dele med andre.

Eiendomsretten ble satt til side for andres behov. Likevel var det kun de som kunne betale for seg som fikk fôr, men når prisen skulle settes ut fra kjøperens stilling, kunne det ikke alltid være snakk om store summer for den som måtte gi fra seg høyet, jf. Jónsbóks landsleiebolk §12. Eiendomsretten ble i prinsippet overstyrt av norskekongens mer sosialistiske ideer.

I Magnus Lagabøtes Landslov er det en tilsvarende bestemmelse i landsleiebolken kapittel 13, for bønder i nød.¹¹⁸ Som tidligere nevnt er det antatt at sagaen er skrevet like før, eller på samme tid som Jónsbók ble vedtatt. Jónsbók var skrevet med Magnus Lagabøtes Landslov som mal, og det er sannsynlig at forfatteren kjente til denne og kan ha brukt den som inspirasjon for sagaen. I den tilsvarende bestemmelsen i Magnus Lagabøtes Landslov er det kun korn som er omtalt. Det tyder da på at Jónsbóks landsleiebolk §12 er spesialskrevet for islandske forhold, hvor korn ikke var særlig aktuelt. Prinsippet er noe av det samme i den norske bestemmelsen, men den som må gi fra seg korn i Norge får *”frøkorn eller husholdningskorn”* i bytte. Noe lignende byttemiddel for høy fantes ikke på Island, så det er sannsynlig at penger ble antatt å være det beste vederlaget da loven ble skrevet. Prinsippet er likevel det samme, den som har fôr eller mat til overs skal dele med dem som trenger.

Etter Grágás rår Tore over høyet til han eventuelt vil *”skjænke det bort eller give det i Betaling”*, jf. Grágás §227 første punktum.¹¹⁹ I Jónsbók er det helt andre begrensninger om

---

¹¹⁷ Høse-Tores saga 2014 s.210. Hænsa-Þóris saga 1938 s.15:”*en veit ek, at er sá rikismunr okkar*”.

¹¹⁸ Magnus Lagabøtes Landslov 1962 s.118.

¹¹⁹ Grágás III 1870 s.161. Grágás II 1852 s.162:”*Þat skal huerr maðr hafa alande osso er a nema gefit vili hafa eða golldit.*”

han nekter. Her måtte han betalt en bot til kongen, og gitt fra seg høyet uten å få noen betaling, jf. Jónsbóks landsleiebolk §12. Hvis han hadde forsvart høyet sitt med *"point and edge"* (odd og egg), ville han blitt dømt fredløs.¹²⁰ Tore blir sittende inne mens Kjetil tar med seg høyet, så om Jónsbók hadde vært i kraft, ville det blitt en bot og ingen betaling. Det er noe merkelig at forfatteren ikke har skrevet inn mer fysisk motstand hos Tore. Hvis han hadde ønsket å sette hele bestemmelsen om tvungent høysalg på spissen, burde han også tatt med dette. Kanskje er ikke Tore ærekjær nok til å gå til kamp mot Kjetil? Resultatet av høysalget blir i alle fall en blodig konflikt med mye hevngjerrighet, og ikke ordnede sanksjoner som lovgiveren bak Jónsbók må ha sett for seg.

Da Jónsbók skulle vedtas på Alltinget i 1281 var det ifølge Gunnar Karlsson en del diskusjon. Ólafur Lárusson er enig i dette, og begge begrunner det med en tolkning av Biskop Arnes saga.¹²¹ Biskop Arnes saga er datert til tidlig 1300-tall, og karakterisert som en samtidssaga. Mundal hevder at biskopsagaene som handler om samtiden, er gode historiske og kulturhistoriske kilder. Forskjellen mellom biskopsagaene om samtiden, og de som er skrevet mer som legender, er at det religiøse innholdet har en annen karakter. Det er ikke samme interesse for hvorfor en biskop ble helgen etter sin død i samtidssagaene, og de viser heller mer av biskopens viktige rolle i samfunnet.¹²² Disse sagaene kan si oss mye om kultur- og rettshistorien på 1200-tallet, men det er likevel viktig å huske på at de også er fiksjonaliserte fremstillinger.

I Biskop Arnes saga beskriver forfatteren hvordan Lodin Lepp og Jon Einarsson kom fra Norge med en *"ny lovbok for Island, som kongen forordnet skulle lovtas."*¹²³ Disse to dro så fra ting til ting med budskapet fra kongemakten i Norge, og Biskop Arne *"viste seg som en sann venn av kongedømmet"*.¹²⁴ Sagaen forteller videre at folk fra alle tingene reiste til Alltinget, og at de høsten og vinteren før hadde gjort seg kjent med lovboken. På Alltinget ble det store diskusjoner: *"Folk mente at mange bestemmelser, både når det gjaldt ubotemål og andre forhold, var strengere enn folket i landet var tjent med. Og biskop Arne syntes mye i*

---

¹²⁰ Jónsbók 2010 s.185: *"En ef nockurr verr oddi eða eggju. weri ogilldr huart sem hann færr sar eða aðrar akomur."*

¹²¹ Lárusson 1961 s.81, Karlsson 2000 s.90-91.

¹²² Mundal 2013 s.442-443.

¹²³ Biskop Arnes saga 2007 s.76.

¹²⁴ Biskop Arnes saga 2007 s.80.

*boken var imot Guds lov.*¹²⁵ Folket bestemte seg da for ikke å vedta loven i sin helhet, og delte seg i tre grupper som hver skrev ned hva de ikke samtykket i. De tre gruppene bestod av de geistlige, kongens menn og bøndene. Lodin ble ”*svært hissig*” over at noen kunne si imot kongen, og særlig bøndene, og satte frem krav om at loven måtte vedtas i sin helhet. Tingmennene nektet igjen, siden de ikke ville gi fra seg mer frihet til kongen. Biskopen argumenterte videre, men Lodin fikk folket med på at den norske tiendeordningen var bedre enn den islandske. Til slutt ga folket etter for kongemakten og vedtok loven, med unntak av ni legmenn som fulgte biskopen.¹²⁶

Hvis dette skulle stemme, var det nok temmelig mye bråk på Alltinget denne sommeren. Før Lodin dro tilbake til Norge ble det ifølge sagaen inngått forlik mellom biskopen og kongemakten om en del av punktene de satte opp på tinget, men biskopen utformet et brev til kongen med noen punkter folket nektet å godta. Blant disse punktene er særlig ett aktuelt for denne oppgaven: ”*Fra kapittelet om at folk trengte å kjøpe høy, bad alle om at det avsnittet skulle sløyfes som handler om at en mann som verger seg med odd og egg, ikke har rett til båter, uansett om han blir såret eller får andre skader.*”¹²⁷ Dette viser at bestemmelsen i Jónsbóks landsleiebolk §12 ble satt under debatt. Det ser ikke ut til at kritikken gikk direkte på at noen måtte selge høy, men heller at de ikke skulle ha rett til å verne om høyet sitt om de ikke ville selge. En kan kanskje se for seg en situasjon hvor man heller ville gitt høyet sitt til en slektning eller venn i nabodistriktet, men at kongens menn krever at en selger det til noen som trenger det i distriktet. Dette er som tidligere nevnt et sterkt inngrep i eiendomsretten. I punktene fra folket er det også et om eiendomsretten, at loven skulle ”*overholde den rett som kong Magnus gav dem, at alle i dette landet står fritt til å rå over sitt gods.*”¹²⁸ Kanskje hadde Magnus Lagabøte merket seg den sterke tradisjonen for eiendomsrett på Island, og lokket folket med at de skulle få bevare denne. Når det kom til stykket, ser det ut som lovnaden kan ha blitt skjøvet til side til fordel for andre prinsipper. Det ser heller ikke ut til at folkets ønske om å fjerne deler av bestemmelsen i landsleiebolken §12 har ført noen vei, da dette fremdeles står i utgaven jeg bruker i denne oppgaven, som baserer seg på et håndskrift fra rundt 1360.¹²⁹

---

¹²⁵ Biskop Arnes saga 2007 s.80.

¹²⁶ Biskop Arnes saga 2007 s.87.

¹²⁷ Biskop Arnes saga 2007 s.89.

¹²⁸ Biskop Arnes saga 2007 s.83.

¹²⁹ Jónsbók 2010 s.xx.

Kan det ha vært noe av denne debatten forfatteren av Høuse-Tores saga hadde i tankene da han skrev sagaen? Etter Biskop Arnes saga kan det virke som hele Island var engasjert i lovkonflikten, og ivret etter å få endret blant annet bestemmelsen i Jónsbók om salg av høy under tvang. At en forfatter kunne se for seg ulike konflikter som kunne oppstå om en slik bestemmelse ble satt i kraft, og bruke dem i en episk fortelling, virker dermed ikke usannsynlig. Han kunne kanskje ikke få endret loven som følge av en slik tekst, men det ville vært et ærbart innlegg i debatten som pågikk.

En lignende scene dukker opp i Njálssaga. Njálssaga er antatt nedskrevet på slutten av 1200-tallet, og dermed i samme tid som, eller etter Høuse-Tores saga.¹³⁰ I Njálssaga er Gunnar en god karakter som gir høy til alle i bygda, og kan sammenlignes med Blund-Kjetil. Gunnar går etter hvert tom for høy og mat, og drar til Otkjell for å høre om han har noe å selge. Otkjell svarer i kjent Høuse-Tore-stil: *”Eg har baa delar, men vil ikkje selja deg noko.”*¹³¹ Da sier Tráin Sigfusson: *”Det kunne vori til pass om vi berre forsynte oss og la betaling i staden.”*¹³² Refererer Tráin her til Høuse-Tores saga og Jónsbók? Når han bruker en slik referanse, er det temmelig sannsynlig at forfatteren av Njálssaga har visst om konflikten i Høuse-Tores saga, da de er skrevet på samme tid. Leserne på slutten av 1200-tallet kjente til spørsmålet om eiendomsretten, og visste hva det innebar om noen tok gods uten samtykke. Dette kan styrke en påstand om at Høuse-Tores saga var populær, og hadde en viss innvirkning på samfunnet, eller gjenspeilet folkets mening. En annen mulighet er at det er samme forfatter som har skrevet både Høuse-Tores saga og Njálssaga, men dette finnes det dessverre lite kilder om, og er vanskelig å ha en formening om.

4.3 Odds rett til å fastsette priser

Ørn kommer med varer fra Norge, og sagaen beskriver at *”Odd fikk høre om skipet. Han pleide å være blant de første på handelsplassen og fikk fastsette prisen på folks varer, for han var den som styrte i herredet.”*¹³³ Høvdingen Tunga-Odd har med andre ord en rett til å inspisere varene før de andre, og til å bestemme hvilken pris kjøpmannen skal ta.

---

¹³⁰ Liestøl 1975 s.7.

¹³¹ Njálssoga 1975 s.75.

¹³² Njálssoga 1975 s.76.

¹³³ Høuse-Tores saga 2014 s.206. Hænsa-Þóris saga 1938 s.8: *”Oddr frétti skipkvámuna; hann var vanr í fyrra lagi í kaupstefnur at koma ok leggja lag á varning manna, því at hann hafði heraðsstjórn.”*

I Grágás er dette regulert i §167 ”*Om Kjöbslutning ved Skibes Ankomst*”. Første setning i denne bestemmelsen lyder slik: ”*Det er fastsat i vore love, at man skal ikke af reisende ved deres Skibe kjøbe udenlandske Varer til höiere Priser, end efter den Taxt, der ansættes af de tre Mænd, som antages dertil i hver Böigdkreds.*”¹³⁴ Odd er som nevnt en av de første som kommer til handelsplassen. Det kan tyde på at situasjonen stemmer overens med Grágás, og at det kunne vært tre menn som sammen fastsatte prisen. Samtidig virker det som Odd er lederen av denne gruppa, og at det i sagaen kan virke like mye som en maktdemonstrasjon.

Noe annet som kommer frem i denne bestemmelsen, er at det er forbudt å kjøpe varer til en høyere pris enn det som er fastsatt på forhånd. Sagaen forteller at ”*Ingen dristet seg til å kjøpe før de visste hva han [Odd] ville gjøre.*”¹³⁵ Dette viser at folk kjente til regelen om at det var straffbart å handle med kjøpmennene, før de visste hva prisen var. Et annet alternativ er at de ikke turte å gå foran Odd sin rett som høvding i området, og at dette ble oppfattet som en uskreven regel for hvordan man skulle forholde seg til høvdingens makt. Likevel kan det virke som forfatteren har støttet seg på Grágás §167, siden det der kommer frem at søksmålsretten tilkommer de menn som skulle bestemme prisen. Det er derfor sannsynlig at folket i sagaen var tilbakeholdne med å oppsøke Ørn før Tunga-Odd hadde gitt klarsignal.

En konflikt oppstår idet Ørn nekter å føye seg etter Odd. Ørn sier at de selv vil rå over sin egen eiendom, for Odd har ingen rett i deres varer, ”*og enn så lenge rår du ikke over mer enn ordene dine.*”¹³⁶ Enten kan dette være et opprør mot Odds makt, eller så kan det være et uttrykk for at noen ikke er fornøyd med bestemmelsen i Grágás. Uansett viser forfatteren frem to sider av saken gjennom de to karakterene. Odd sier imot, og kunngjør at han vil forby all handel med skipet, og sier han skal ta betalt av alle som forsøker å hjelpe dem. Ørn holder fortsatt på sitt. Blund-Kjetil kommer til unnsetning, og Ørn får sendt handelsmennene sine til andre herred, hvor Odd ikke har noen makt. Blund-Kjetil tenker han kan stå opp overfor Odd siden han ikke er dårligere stilt enn han. Det kan være nærliggende å tro at det her dreier seg om et maktspill. Tidligere i sagaen er Kjetil omtalt som den ”*som var rikest av alle, og den*

---

¹³⁴ Grágás III 1870 s.70. Grágás II 1852 s.72: ”*Þat er mælt ilögum órym at menn scoló eigi kavoa dyra avströnan varning at scipom at far monnom en þeir menn ráða at legia... er til erotecnir ihuerio heraðs tac marki.*”

¹³⁵ Høuse-Tores saga 2014 s.206. Hænsa-Þóris saga 1938 s.8: ”*Þótti engum dælt fyrr at kaupa en vissi, hvat hann vildi at gera.*”

¹³⁶ Høuse-Tores saga 2014 s.206. Hænsa-Þóris saga 1938 s.8: ”*ok muntu ráða at sinni eigi meira en þú mælir.*”

som kunne mest om gammel skikk".¹³⁷ Når han da er venn av og i allianse med Ørn, smitter disse gode egenskapene også over på han. Odd *"gikk ikke for å være noen rettferdig mann."*¹³⁸ Forfatteren skaper her to klare motsetninger. Kjetil som den som alle liker, og som hjelper en gammel frende i nød, mens Odd er den urettferdige og griske.

Spørsmålet som forfatteren prøver å stille kan være hvem som har rett til å rå over eiendom. Ørn hevder at han har rett til å rå over sine varer, mens Odd mener han har rett til å fastsette prisen på Ørns varer siden han har kommet inn i hans herred. Grágás §167 legger denne makten til de lokale høvdingene. Forfatteren kan ha ønsket å fremme et synspunkt gjennom Ørn, om at det er rettferdig at hver rår over sin eiendom. Særlig når den alltid gode Blund-Kjetil spiller på Ørns lag.

Diskusjonen om eiendomsrett har alltid vært aktuell. I dag står eiendomsretten sterkt i Europa, og etter EMK, TP1, art.1 har alle rett til *"peaceful enjoyment of his possessions"*, noe som er ganske annerledes enn hva Grágás §167 sier om forholdet til høvdingen. I Jónsbók finnes det ingen bestemmelse som speiler Grágás §167. Høvdingene var avsatt til fordel for den norske kongenmakten. Dette vil si at høvdingene ikke lenger kunne ha de samme rettighetene til å fastsette priser på varer som før.

Jónsbók har derimot et sterkt prinsipp om at hver mann har rett til sine ting i fortalen til kapittelet om handel: *"Every man is entitled to a legal judgement with respect to his possessions."*¹³⁹ Videre er det understreket at ingen skal ta noe som tilhører andre. I Grágás er det bestemt at *"Det skal hver Mand have i vort Land, som han eier, med mindre han vil skjænke det bort eller give det i Betaling."*, jf. Grágás §227 første punktum.¹⁴⁰ Forskjellen mellom Grágás og Jónsbók her, er at det er en regel om eiendomsrett som gjelder for alle i Jónsbók, sannsynligvis også inkludert Ørn fra Norge, mens regelen i Grágás kun gjelder menn i landet. Ørn har etter Jónsbók lik rett til å bestemme over sine varer som en lokal islending, mens etter Grágás er det høvdingens rett som går foran. I sagaen står Ørn og Blund-Kjetil for den nye ordningen etter Jónsbók, mens Tunga-Odd holder sterkt på det gamle fra Grágás. Ønsket forfatteren å vise frem denne forskjellen? Var han positiv til at høvdingenes makt ble

---

¹³⁷ Høse-Tores saga 2014 s.205. Hænsa-Þóris saga 1938 s.5: "bezt at sér í fornum sið".

¹³⁸ Høse-Tores saga 2014 s.205. Hænsa-Þóris saga 1938 s.4: "engi var hann kallaðr jafnaðarmaðr."

¹³⁹ Jónsbók 2010 s.295: "doms er huerr werðr maðr fyrir sínu at hafa".

¹⁴⁰ Se note 119.

svekket? Det vil i så fall si at han var positiv til kongemakten. Dette er vanskelig å slå fast, men han får frem en situasjon hvor den personlige eiendomsretten står sterkt mot en høvdings lokale makt, samtidig som han skisserer den klassiske konflikten mellom individ og samfunn i litteraturen.

4.4 Giftermålet

Gunnar mener han ”ikke står alene om å svare på [...] saken” om giftermålet til Turid, og vil spørre Turid og moren hennes, og fosterfaren Tord Gjelle til råds. Etter Grágás har Gunnar eneretten til å gifte bort datteren sin, og trenger ikke forhøre seg med andre, jf. Grágás §144.¹⁴¹ I Jónsbók er denne regelen endret, og Gunnar måtte forhørt seg med moren til Turid, jf. Jónsbóks gifte- og arvebolk §1.¹⁴² Enten prøver Gunnar å kjøpe seg tid i den litt forhastede friersituasjonen, og tenker ikke på det juridiske, eller så kan forfatteren ha sneket inn et hint om endringen i den nye lovbooken her. I denne scenen ser det ut til at forfatteren mener det kunne vært en fordel om Gunnar hadde brukt litt mer tid, og ikke latt seg overtale av Torkjell og Herstein så raskt. Det er ikke sikkert at dette trenger å ha noe med den juridiske forskjellen på de to lovene å gjøre i det hele tatt, men forfatteren skriver heller ikke noe imot endringen.

4.5 Brannen

Tore, Arngrim, Torvald og følget deres tenner på husene til Blund-Kjetil og gjør seg dermed til drapsmenn. Som nevnt kunne de blitt dømt fredløse etter både Grágás og Jónsbók. Filologen Björn Sigfússon har spekulert i om det etter Jónsbók kunne vært en mulighet for at brennemennene gikk fri. Siden Kjetil ikke gjorde alt riktig etter regelen i Jónsbók om høykjøp, mener Sigfússon at kjøpet er å betrakte som et ran etter Jónsbóks mannhelgebolk §3. Videre mener han da at Kjetil skulle blitt fredløs, og at Tore og de andre hadde rett til å hevne seg på han etter mannhelgebolken §2. De ville da gått fri, siden det etter mannhelgebolken §2 er mulig å hevne seg på menn som har gjort bestemte handlinger definert i samme bestemmelse. Det er nok at det er vitner som har sett at de har gjort den kriminelle handlingen.¹⁴³ Her kan jeg ikke slutte meg til Sigfússons konklusjon. Som tidligere nevnt, kan ikke det forhold at Kjetil tok høyet, ses på som et ran. I Mannhelgebolken §3 står det riktignok at ”*That is raiding when they take [...] people’s property from them against their*

---

¹⁴¹ Grágás III 1870 s.28. Grágás II 1852 s.29:”*En þa er faþir fastnande dottor sinar.*”

¹⁴² Jónsbók 2010 s.85:”*Fadir ok modir skal ráða giptingum dætra sinna.*”

¹⁴³ Sigfússon 1962 s.359.

will”, noe som etter ordlyden kan stemme med sagaen.¹⁴⁴ Likevel er denne setningen hentet fra en bestemmelse med overskriften ”*robbers and raiding*”, som kan oversettes til ”ran og plyndring”. I tillegg står bestemmelsen i mannhelgebolken, noe som peker mot at det er den personlige integritet som skal beskyttes, ikke eiendomsretten. Med ran er det alltid vold tilknyttet, og Kjetils handlinger stemmer derfor ikke med ordlyden når bestemmelsen er plassert her. Det er mer sannsynlig at Kjetils handlinger ville falt under tyvebolken §1.¹⁴⁵ Etter denne bestemmelsen er det i tillegg straffritak for stjeling av mat, som det kan være en mulighet for at Kjetil dekkes av, og som jeg ikke går nærmere inn på her.

Videre i sin artikkel fremlegger Sigfússon at brennemennene hadde rett til å hevne seg etter mannhelgebolken §2 uten å få straff. Det er som nevnt kun bestemte kriminelle handlinger som kvalifiserer til at noen kan hevne seg etter denne bestemmelsen. Blant annet gjelder det for ”*those men who devote their lives to thievery or robbery*”, som det kan være en mulighet for at Sigfússon har tenkt på.¹⁴⁶ Det er i alle fall det alternativet som kan stemme best overens med sagaen. Likevel er det umulig å beskrive det som at Kjetil ha dedikert livet sitt til tyveri og ran ved kun en handling som kanskje kan defineres som tyveri etter Jónsbók. Det ser derfor ikke ut til at det er noen mulighet for straffefritak for brennemennene etter Jónsbók.

4.6 Odd tar gården

Odd tar gården til Blund-Kjetil etter brannen, siden han ”*ikke ser noe bygd bosted*” der, og rir motsols rundt husene med en brennende staur.¹⁴⁷ Formelen han fremsier mener Braastein og Indrebø stammer fra en gammel tradisjon for landnåm.¹⁴⁸ Det kan være en gammel skikk å ta land og signe det med ild, men juridisk sett er ikke dette en gyldig måte å skaffe seg eiendomsrett på. Herstein har mest sannsynlig arvet gården etter Grágás §118, og er den rette eieren. Hvis Odd skal ta over gården, må han ha en gyldig avtale med Herstein: ”*Jordkjöb skal sluttas ved Haandtag; ellers er det som ukjöbt.*”, jf. Grágás §174.¹⁴⁹ Også etter Jónsbók har Herstein arveretten, jf. Jónsbóks gifte- og arvebolk §7. Jónsbók har også samme regel for

---

¹⁴⁴ Jónsbók 2010 s. 41: ”*Þat er hernað er þeir taka menn eða fe manna af þeim nauðgum.*”

¹⁴⁵ Jónsbók 2010 s.331.

¹⁴⁶ Jónsbók 2010 s.39: ”*Menn þeir er lata líf sitt fyrir þyffku*”.

¹⁴⁷ Se note 68.

¹⁴⁸ Soga om Hønse-Tore 1951 s.72.

¹⁴⁹ Grágás III 1870 s.78. Grágás II 1852 s.80: ”*hand sala skal landcavp. sva er sem okeypt se ella.*”

salg av eiendom, hvor salget må avsluttes med at partene utveksler håndtrykk, jf. Jónsbóks landsbrigdebolc §6.¹⁵⁰

Odd har etter dette derfor ingen rett til å ta gården til Blund-Kjetil. Dette må nok forfatteren også ha visst, og kanskje har han som tidligere nevnt ønsket å kritisere høvdingmakten. Høvdingen Odd kan ved sin makt ta andres eiendom, uten at arvingen Herstein har noe han skulle sagt. Med den nye kongemakten ville ikke de gamle høvdingene ha rett til å styre på den måten de har gjort tidligere. Samfunnet ble mer gjennomregulert med den nye lovsamlingen Jónsbók, og folket måtte kanskje forholde seg mer til en skriftlig normering, og ikke så mye de eldre kulturbestemte normene. Det kan være noe av dette Torbjørn mener når han sier til Herstein: ”*Ti om du kan, hva enn som skjer*”.¹⁵¹ Hvis de ikke bryr seg om det Odd har gjort, vil kanskje de skriftlige lovene kunne redde dem. Samtidig hjelper ikke dette mye når Odd senere kommer til gården for å brenne ned husene. Kanskje ville forfatteren si noe om hvordan høvdingene før kunne herje som de ville, og vise hvor uheldig det kunne slå ut? Uansett er dette et eksempel fra en fjern fortid for forfatteren, som kan illustrere hvor urettferdig en høvding kunne være, og hvor klassesdelt samfunnet var. Ville han med dette vise at kongemakten kunne tilføre noe nyttig?

4.7 Forlik

I kapittel 7 spør Torvald Tore om han har ”*blitt forsonet*” med Kjetil. Ser man til den norrøne utgaven finner man imidlertid ordet ”*sæzk*”, som kommer fra verbet ”*sættazk*” som kan bety både ”*forsone*” og ”*forlike*”.¹⁵² I denne sammenhengen er det mest sannsynlig at Torvald sikter til det rettslige begrepet ”*forlik*”, og ikke det mer religiøse ”*forsoning*”, som er brukt i denne oversettelsen fra 2014. Torvald synes det er en skam at høvdingene ikke har fått i stand et forlik mellom Tore og Kjetil. Mundt hevder det var blant høvdingens oppgaver å ordne opp i konflikter mellom folket i sitt område, og skape ro og fred.¹⁵³ Torvald mener derfor at høvdingene har forsømt plikten sin.

---

¹⁵⁰ Jónsbók 2010 s.163.

¹⁵¹ Høse-Tores saga 2014 s.215. Hænsa-Þóris saga 1938 s.25: ”*Þega þú, ef þú mátt, hvat sem í gerisk.*”

¹⁵² Heggstad 2012 s.622.

¹⁵³ Mundt 1972 s.66.

I Grágás er forlik om straffbare handlinger noe som kan inngås ved voldgift, altså utenfor retten. Etter Grágás §244 andre ledd, kan man utnevne andre menn til å avsi en voldgiftskjennelse om straffen i saken. Hvis voldgiftsmennene ikke kommer overens, skal enten flertallets avgjørelse gjelde, eller om de er bare to, skal det kastes lodd om hvem som får avsi kjennelsen.¹⁵⁴ Byock hevder med utgangspunkt i sine studier av sagalitteratur at forlik gjennom voldgift var en vanlig måte å løse konflikter på. Grunnen mener han kan være at det fantes mange uskrevne normer om dette som regjerte i samfunnet, og i tillegg at det var dyrt å fremme saker på tinget.¹⁵⁵ I tillegg er det en bestemmelse i om dette i Grágás §60. Det er som nevnt lite trolig at alle bestemmelsene i Grágás har vært gyldig på samme tid, og derfor kan det se ut til at §244 og §60 utfyller hverandre og overlapper noe. En annen mulighet er at §60 gjaldt forlik som ble gjort på tinget som en siste utvei før retten ble satt. Uansett er det mest sannsynlig at det er et privat forlik Torvald sikter til når han spør Arngrim gøde om de er forlikt. Det kunne vært høvdingens oppgave å få i stand et forlik på denne måten for å bevare fred i området, og unngå en eskalerende konflikt som her. Arngrim mener uansett at han har overholdt plikten sin, og svarer Torvald at ”*det meste er løgn, og kjernen er svært liten.*”¹⁵⁶ Torvald holder på sitt, og trekker frem eiendomsretten: ”*Hver har rett til å rå over sitt eget*”¹⁵⁷ Også her kan det virke som forfatteren prøver å få frem motsetningene mellom personlig eiendomsrett og høvdingenes makt. Når høvdingene ikke mener at noen skade har skjedd, vil de heller ikke blande Kjetil inn i en voldgiftsavgjørelse. Tores rett til eiendom må derfor vike. Forfatteren får tydelig frem budskapet ved å gi Torvald en så entydig replikk.

En viktig forskjell fra retten i dag, er at straffesaker kunne løses med forlik etter Grágás. I dag er det kun i sivile saker at voldgift er aktuelt, jf. voldgiftsloven §9 og straffeloven §1. Etter Grágás kunne man omgå en offentlig rettsprosess i straffesaker, og man kunne bli dømt både fredløs og bli landsforvist uten at noen kontrollerte prosessen. Nå er det ikke sikkert at det var nøyaktig slik det foregikk. Det er sannsynlig at de hadde klare sosiale normer for dette, og at høvdingen hadde en sentral rolle. I tillegg begrenser Grágás virkningene noe ved en bestemmelse om at den høyest mulige straffen må være angitt på forhånd, før partene har tatt

---

¹⁵⁴ Grágás III 1870 s.189.

¹⁵⁵ Byock 1999 s.48.

¹⁵⁶ Høuse-Tores saga 2014 s.212. Hænsa-Þóris saga 1938 s. 20: ”*Lýgr hann mestan hlut frá, ok er allítit til haft.*”

¹⁵⁷ Se note 53.

hverandre i hånda på at forlik skal inngås, jf. Grágás §60.¹⁵⁸ Man vet altså hva man har å tape når man går med på et forlik, men samtidig er det ikke sikkert man hadde så mye valg.

Et annet sted i sagaen hvor dette er sentralt, er når Torvald spør Kjetil hva han vil gjøre med ”den rettslige siden av saken”.¹⁵⁹ Torvald og Tore ønsker nok her et forlik med Kjetil om hvilken straff han skal få. Kjetil har alt tilbudt erstatning for høyet, så det er kun den strafferettslige siden av saken de er opptatte av her. Kjetil svarer at han ikke vil gjøre annet enn det Torvald ”gjør og måtte stelle i stand”.¹⁶⁰ Hvis det er snakk om at de vil inngå forlik, betyr det at Kjetil ikke har godtatt straff, slik han må etter Grágás for å kunne bli dømt av en voldgiftsrett, jf. Grágás §60. Dette betyr at Torvald og Tore ikke kommer noen vei med voldgift om de vil ha han straffet, og de bestemmer seg derfor for å stevne Kjetil på tinget. Marina Mundt viser her til Grágás §71, men den gjelder fullmakt til å inngå forlik på partenes vegne.¹⁶¹ Torvald ønsker ikke en fullmakt fra Kjetil, siden han står på Tores side og vil ha Kjetil dømt. Det er derfor Grágás §60 som er riktig bestemmelse her.

Herstein lover på bryllupsfesten at han skal få Arngrim dømt til fulle, eller få selvdømme. Selvdømme omtales ikke direkte i Grágás, men etter juridisk terminologi betyr dette at det inngås et forlik ved at en av partene skal bestemme straffen til den andre. Dette ligner noe på voldgiftsrett, men forskjellen er at det kun er den ene parten som skal bestemme straffen til den andre, og ikke utvalgte voldgiftsdommere. Den aktuelle bestemmelsen er Grágás §60, hvor en mann ved håndtrykk kan overlate til en annen at han skal bestemme straffen. Det er sannsynligvis dette Herstein sikter til, og han har trolig planer om å få Arngrim med på en slik forliksordning. Om dette ikke går, vil han stevne han på tinget. Herstein er etter Grágás §94 søksmålsberettiget, siden ”(Den dræbtes) Sön er den rette Sagsöker i en Drabssag”.¹⁶²

Gunnar lover videre at han skal få selvdømme eller søke Torvald fredløs. Her er det nok snakk om at han skal støtte Herstein i saken, helt til Torvald er dømt. Gunnar kan ikke selv søke Torvald fredløs, siden han ikke er søksmålsberettiget, jf. Grágás §94. Også selvdømme er problematisk, siden Grágás §60 viser til at den som kan bestemme straffen er ”den anden”.

---

¹⁵⁸ Grágás III 1870 s.107.

¹⁵⁹ Høse-Tores saga 2014 s.213. Høse-Þóris saga 1938 s.22: ”fyrir loðmálsstaðinn?”

¹⁶⁰ Høse-Tores saga 2014 s.213. Høse-Þóris saga 1938 s.22: ”gerir ok einn skapir”

¹⁶¹ Mundt 1972 s.66.

¹⁶² Grágás III 1870 s.166. Grágás I 1852 s.167: ”Sonr manz er aðile vig sacar”.

Dette må da være den andre parten i saken, og mest sannsynlig den samme som har søksmålsrett ved tinget. Likevel kan det tenkes at Gunnar kan ha en rett til selvdømme, siden han er alliert med Herstein. Allianser var som nevnt viktig på denne tiden, og alle skulle støtte den som var blitt gjort urett mot. Det kan også være grunnen til at Herstein, Gunnar og Tord har delt mennene mellom seg i talene i bryllupet, siden de alle kjenner seg krenket. Det er likevel litt rart at Tore ikke nevnes i disse talene. Det kan ha noe å gjøre med at Tore skulle hevnes direkte om det gikk, og ikke stevnes på samme måte som de andre. Blodhevn var som nevnt tillatt etter Grágás §86.

I Jonsbok nevnes hverken selvdømme eller voldgift. Det er heller ikke forbudt, så det kan tenkes at denne ordningen bestod lenge etter at Jónsbók ble vedtatt. Samtidig var blodhevn ikke tillatt etter Jónsbók, og kanskje var det da tryggere å ta saken til domstolen siden det gamle normsystemet var i ferd med å smuldre opp.

Samtidig kan Jónsbók være starten på forandringen av rettssystemet på Island. I tiden under Grágás kan det se ut som at forlik mellom partene var det viktigste å få til, og at en eventuell rettssak også hadde forlik som et underliggende mål. Dette er ganske annerledes fra i dag. For eksempel har Nils Christie kritisert norsk rett for å være for fokusert på håndhevelse av retten, og ikke så mye på en gjenopprettelse ved deltakelse fra partene.¹⁶³ En slik kritikk kan også ha relevans for islandsk rett. Ut ifra sagalitteraturen kan det virke som målet i fristatstiden var å finne en løsning mellom partene, slik at de kunne leve sammen i samfunnet etterpå. Mange av disse løsningene kan se ganske uheldige ut i dag, men for å få slutt på en blodig konflikt med mange ledd av hevn, kunne en rettssak med en løsning hvor begge partene ble hørt, være minst like nyttig som en dom fra en uavhengig dommer. Dette fungerte nok også annerledes under Grágás, da det ikke var noen offentlig påtalemyndighet. Hvis en av partene gikk til domstolen med konflikten, var ofte målet å få slutt på den aktuelle konflikten, og ikke som for dagens påtalemyndighet som har allmenn- og individualprevensjon som ett av hovedmålene.

4.8 Fredløshet

I rettssaken mot brennemennene, blir straffen fredløshet for Arngrim gøde og de andre som stod for brannen, mens Torvald Oddsson slipper unna med landsforvisning i tre vintre. De

---

¹⁶³ Christie 1972.

ville her mest trolig blitt dømt etter Grágás §86: ”*Dersom man dræber en Mand, gjelder det Fredløshet*”.¹⁶⁴ I Grágás finnes det tre typer fredløshet: skoggangsmann som ikke kan føres ut av landet, altså full fredløshet, så fjörbaugsmann, altså landsforvisning i et visst antall år, og til slutt skjerpet fjörbaugsstraff, som betydde landsforvisning på livstid, jf. Grágás §60.¹⁶⁵ Fredløshet er i Grágás den eneste straffen i tillegg til bøter, jf. Grágás §60. Ble du dømt fullt fredløs, stod du uten rettsvern, og hvem som helst kunne drepe deg uten å bli straffet. Det var en effektiv måte å bli kvitt bråkmakere på, og for å opprettholde roen når det ikke fantes noen form for utøvende makt.¹⁶⁶ En slik streng straff ville nok også hatt en sterk preventiv effekt. Også å bli landsforvist var temmelig farlig på denne tiden. I sagaen blir Torvald tatt til fange og gjort til trell i Skottland og kommer aldri tilbake til Island.

Felles for alle de tre formene for straff, var at det skulle holdes namsrett for å fordele eiendommen til den straffedømte. Etter at alt av gjeld var oppgjort, skulle så den fornærmede ha en personlig bot om han hadde rett på det, så skulle gøden få ei ku eller en okse, og om det da var noe mer igjen, skulle dette deles likt mellom saksøkeren og innbyggerne i den straffedømtes fjerding, jf. Grágás §62.¹⁶⁷ Grunnen til at innbyggerne i fjerdingen hadde rett på noe, var at den dømtes slektninger som han hadde ansvaret for, skulle ”*gaae paa Omgang*” i fjerdingen.¹⁶⁸ Når til og med forbryterens ”*trængende Slægtninge*” skal bli tatt vare på av folket i fellesskap, kan det vise at Island hadde en klar ordning for hvordan alle skulle bli tatt vare på, og ikke sulte. Bestemmelsene om namsrett og fordelingen av den fredløses gods er ikke med i Jónsbók.

Det er noe uklart hvilken straff Arngrim og de andre som stod for brannen gis i sagaen. I oversettelsen fra 2014, er uttrykket ”fullt fredløs” brukt.¹⁶⁹ I den norrøne utgaven brukes uttrykket ”fullri sekð” som kan oversettes til at de ble dømt til ”høyeste straff”.¹⁷⁰ Høyeste straff kan tenkes å være full fredløshet, altså skóggangr, men dette stemmer ikke helt med at Arngrim senere i samme avsnitt reiser ut av landet på sommeren. Hadde han blitt dømt fullt

---

¹⁶⁴ Grágás III 1870 s.144. Grágás I 1852 s.145: ”*Ef maðr veðr man. oc varðar þat scog gang.*”

¹⁶⁵ Grágás III 1870 s.108.

¹⁶⁶ Byock 2001 s.231.

¹⁶⁷ Grágás 1870 s.113-114.

¹⁶⁸ Grágás 1870 s.114.

¹⁶⁹ Hønse-Tores saga 2014 s.222.

¹⁷⁰ Hænsa-Þóris saga 1938 s.41.

fredløs, ville han ikke kunnet reise fra landet, jf. Grágás §60. Heusler argumenterer for at det er mer sannsynlig at forfatteren har ment at Arngrim og de andre ble dømt til den strengeste formen for den minste fredløsheten, som er landsforvisning på livstid.¹⁷¹ Dette stemmer også med siste setning i kapittel 15, hvor ”*de som var blitt dømt fredløse reiste fra landet*”.¹⁷² Det er her ikke noe skille mellom fredløsheten til de forskjellige, så det er derfor trolig at de alle ble dømt til landsforvisning.

Også i Jónsbók er fredløshet en vanlig straff, men ikke på langt nær i så mange tilfeller som etter Grágás. Etter Jónsbók kunne brennemennene blitt dømt etter mannhelgebolken §1: ”*if someone kills another...then he shall be outlawed...unless he has comitted a shameful killing or done the deed of a villian*”.¹⁷³ Hva som er ”*a shameful killing*”(skjenselsdrap) eller ”*the deed of a villian*”(nidingsdrap) er definert blant annet i mannhelgebolken §2 fjerde ledd:”*a dishonorable killing if someone burns another in his house.*”¹⁷⁴ Brennemennene ville mest sannsynlig gjort seg skyldig i et nidingsverk etter Jónsbók. Det kommer ikke tydelig frem hva slags fredløshet som gjelder i mannhelgebolken §1 i denne oversettelsen fra 2014, men det kan virke som det skilles mellom et vanlig drap og nidings- og skjenselsdrap. I den norrøne teksten til mannhelgebolken §1 er uttrykket ”*útleigð*” brukt, noe som i denne sammenhengen kan oversettes til landsforvisning.¹⁷⁵ Det er da sannsynlig at dette gjelder for de vanlige drapene, men at straffen for nidings- eller skjenselsdrap er å bli úbótamaðr, som er en som har gjort en kriminell handling det ikke kan bøtes for. Han blir da rettsløs og altså en skoggangsmann.¹⁷⁶ Siden brennemennene kunne gjort seg skyldig i et nidingsdrap, ville straffen etter Jónsbók mest sannsynlig vært full fredløshet for alle.

Her skiller straffefastsettelsen i Jónsbók tydelig fra Grágás, ved at det er lovregulert hvilken straff noen som brenner noen inne skal ha. Etter Grágás kunne retten avgjøre hva som var en passe straff, og de kunne støtte seg mer på det tradisjonelle straffenivået, og forventinger i samfunnet. Med den norske loven ble det bestemt av lovgiveren hva som var de verste

---

¹⁷¹ Heusler 1913 s.XI.

¹⁷² Høne-Tores saga 2014 s.222. Hænsa-Þóris saga 1938 s.42:”*en þeir fara útan...er sekir váru.*”

¹⁷³ Jónsbók 2010 s.33:”*ef maðr veghr mann...þa fari wtlæg...nema hann hafí vegít skemdar víg eð gert nidings verk.*”

¹⁷⁴ Jónsbók 2010 s.37:”*Þat er ok níðing víg ef maðr brennir mann jnní.*”

¹⁷⁵ Jónsbók 2010 s.32. Heggstad 2012 s. 692.

¹⁷⁶ Jónsbók 2010 s.37.

formene for kriminalitet. Var dette noe forfatteren ønsket å få frem i sagaen? Brukte han motiv fra tiden under Grágás for å vise hvordan en slik sak ble løst da, når dette skulle forandres i den nye loven? I Biskop Arnes saga kommer det frem at det høye straffenivået var noe folket var misfornøyde med, mens det i Hønse-Tores saga blir presisert at folket var fornøyde med hvordan saken ble løst på tinget.¹⁷⁷ Var dette en måte for forfatteren å vise at folket var fornøyde med det straffenivået og den friheten de hadde? Dette blir kanskje å trekke tolkningen noe langt, men når det samtidig foregikk en diskusjon da sagaen ble skrevet, er det sannsynlig at forfatteren kan ha tatt med noe om dette for å berike fortellingen, eller si sin egen, og kanskje folkets mening.

5 "Ok lýkr þar Hænsa-Þóris søgu." – Konklusjon

I denne oppgaven har jeg undersøkt flere juridiske problemstillinger som kan leses ut av Hønse-Tores saga, for å finne ut hvorvidt og hvordan skildringene er farget av retten i samfunnet. Forhold flere steder i teksten tyder på at forfatteren har fremmet et politisk standpunkt til den nye lovboten og de eldre skikkene. Hovedspørsmålet om høykjøpet fra Tore, kan være et eksempel på at forfatteren ønsket å vise at Jónsbók inneholdt en fornuftig regel om dette. Hadde den nye regelen i Jónsbók vært gjeldende på Kjetil og Tores tid, ville Kjetils og leilendingenes dyr blitt spart, og Tore hadde vært nødt til å gi fra seg det han etter lovens regnestykke ikke trengte. Forfatteren kan ha søkt å kommunisere et standpunkt om at individet ikke hadde de samme rettighetene mot storsamfunnet om det var krise, og at det da ble nødvendig med et inngrep i eiendomsretten. Samtidig kan det tenkes at han ønsket å få frem hvor ille samfunnet hadde vært på 900-tallet, og sette det inn i en dagsaktuell kontekst med spørsmålet om høy. Likevel er det åpenbart hvem som er den gode og den onde i konflikten, og hvem som har retten på sin side etter Jónsbók. Hadde det vært den dårlig likte karakteren Tore som hadde opptrådt riktig etter Jónsbók, ville det vært mer nærliggende å forstå sagaen som en kritikk av bestemmelsen, men her er det den gode Kjetil som handler lovlydig. Det er ikke sikkert at hele landet var enig i den nye regelen, og kanskje har forfatteren forsøkt å skape et bilde av konflikten.

Flere av de andre juridiske spørsmålene som kan leses ut av teksten, peker også i retning av at forfatteren ønsket å vise fordeler med den nye loven. At Odd ikke lenger hadde rett i kraft av å være høvding, blir helt klart fremstilt som noe positivt i sagaen. Kjetil er sterkt imot

---

¹⁷⁷ Biskop Arnes saga 2007 s.80. Hønse-Tores saga 2014 s.222.

forbudet som Odd legger ned, og blir et symbol på den nye tiden hvor høvdingene har mistet makten. Også at Odd tar gården til Herstein er et eksempel på at gammel rett viker for ny rett. Odd blir fremstilt som lite rettferdig, og det er Herstein leseren blir ledet til å sympatisere med. Da høvdingene mistet makten til kongen, ble noen av enkeltindividets rettigheter styrket, og den skriftlige normeringen ble sterkere. Det kan tenkes at forfatteren har forsøkt å vise frem en side av høvdingsamfunnet han ikke syntes var særlig heldig.

Samlet sett kan det virke som forfatteren av Hønse-Tores saga har forsøkt å vise fordeler ved kongemakten og Jónsbók. Han synes å ha iscenesatt flere situasjoner hvor bestemmelser fra lovsamlingen ble satt på spissen. Gjennom dette ble det kanskje lettere for leserne å se for seg situasjoner som kunne bli regulert av de nye bestemmelsene. Kanskje var dette forfatterens forsøk på å få folket mer innstilt på den nye ordningen? Uansett er sagaen et unikt eksempel på en forening mellom rett og litteratur. Forfatteren har tydelig hatt kunnskap om både retten og de gamle skikkene i samfunnet. Det er derfor høyst sannsynlig at Hønse-Tores saga har vært et innlegg i den pågående politiske debatten på slutten av 1200-tallet om Jónsbók. Og hva skulle de da gjøre med den rettslige siden av saken? Innbyggerne på Island på 1200-tallet gjorde tydeligvis alt de kunne for å fremme meningen sin, og skrev til og med en saga om det. I dag kan vi bruke sagaen til å se hva som opprørte folk i tiden da Jónsbók skulle vedtas, og forstå mer av rettskulturen på slutten av 1200-tallet.

Litteraturliste

Primærtekster

- Biskop Arnes saga.* (2007) oversatt av Gunhild og Magnús Stefánsson. Oslo: Aschehoug & co.
- Grágás, Islændernes lovbog i fristatens tid I og II.* (1852) oversatt av Vilhjálmur Finsen. København: Det nordiske Literatur-Samfund.
- Grágás, Islændernes lovbog i fristatens tid III og IIII.* (1870) oversatt av Vilhjálmur Finsen. København: Det nordiske Literatur-Samfund.
- Hænsa-Þóris saga.* (1938) i Íslenzk Fornrit III. Reykjavík: Hið Íslenzka Fornritfélag, s. 3-47.
- Hænsa-Þóris saga.* (1989) oversatt av Uwe Ebel. Metelen: Verlag Dagmar Ebel.
- Hønse-Tores saga.* (2014) i *Íslendingesagaene* bind V. oversatt av Gro-Tove Sandmark. Reykjavík: Saga Forlag, s. 205-225.
- Íslendingabók.* (1963) i *Den norrøne litteraturen* band VI, Dikt og prosa. Oslo: Det Norske Samlaget, s. 49-62.
- Jónsbók, the Laws of Later Iceland.* (2010) oversatt av Jana K. Schulman. Saarbrücken: AQ-Verlag.
- Landnámsboken.* (1997) oversatt av Liv Kjørsvik Schei. Oslo: Aschehoug & co.
- Magnus Lagabøtes Landslov.* (1962) oversatt av Absalon Taranger. Oslo: Universitetsforlaget.
- Njáls saga.* (1975) oversatt av Aslak Liestøl. Oslo: Det Norske Samlaget.
- Saga om Torgils og Havlide.* (1979) oversatt av Jan Ragnar Hagland. Oslo: Det Norske Samlaget.
- Soga om Hønse-Tore.* (1951) oversatt av T. Braastein og Gustav Indrebø. Oslo: Det Norske Samlaget.
- Soga om Hønse-Tore.* (1972) oversatt av T. Braastein og Gustav Indrebø. Oslo: Det Norske Samlaget.
- Soga om laksdølane.* (2002) oversatt av Bjarne Fidjestøl. Oslo: Det Norske Samlaget.

Sekundærlitteratur

- Andersson, Theodore M. (1964) *The problem of Icelandic saga origins*. London: Yale University Press.
- Andersson, Theodore M. (1967) *The Icelandic Family Saga*. Massachusetts: Harvard University Press.
- Braastein, T. og Indrebø, Gustav. (1951) Fotnoter i *Soga om Hølse-Tore*. Oslo: Det Norske Samlaget.
- Byock, Jesse L. (1999) *Island i Sagatiden*. Oversatt av Jon Høyer. København: C.A. Reitzels Forlag.
- Byock, Jesse L. (2001) *Viking age Iceland*. London: Penguin Books.
- Christie, Nils. (1976) Konflikt som eiendom. *Sosiologi i dag*, 1976 (4), s. 54-69.
- Dennis, Andrew. Foote, Peter. Perkins, Richard. (1980) *Grágás. Laws of Early Iceland I*. Winnipeg: University of Manitoba Press.
- Fidjestøl, Bjarne. (2002) Innleiing. *Soga om laksdølane*, s. 7-18. Oslo: Det Norske Samlaget.
- Heggstad, Leiv, Hødnebo, Finn og Simensen, Erik. (2012) *Norrøn ordbok*. Oslo: Det Norske Samlaget.
- Heusler, Andreas. (1913) *Zwei Isländergeschichten – die Hølsa-Þores und die Bandamanna saga*. Berlin: Weidenmannsche Buchhandlung.
- Jørgensen, Jon Gunnar. (2013) Diplomer, lover og jordebøker. I: Redaktør, Odd Einar Haugen. *Handbok i norrøn filologi*. Oslo: Fagbokforlaget, s. 250-301.
- Jørgensen, Michael Riber. (2010) Constructing history: The use of the past as a model for the present in the Icelandic sagas. *Collegium Medievale*, 2010 (23), s. 5-32.
- Karlsson, Gunnar. (2000) *Iceland's 1100 years*. London: Hurst & Company.
- Kinander, Morten. (2013) Straffens begrep og begrunnelse i norsk rett – en kritikk. *Jussens venner*, 2013 (48), s. 155-192.
- Lárusson, Ólafur. (1960) *Lov og ting*. Oversatt av Knut Helle. Oslo: Universitetsforlaget.
- Liestøl, Aslak. (1975) Forord. *Njálssoga*. Oslo: Det Norske Samlaget, s. 7-8.
- Maurer, Konrad. (1871) *Ueber die Hølsa-Þóris saga*. München: Verlag der k. Akademie.
- Michalsen, Dag. (2011) *Rett - En internasjonal historie*. Oslo: Pax Forlag A/S.
- Miller, William Ian. (1990) *Bloodtaking and peacemaking. Feud, law and society in Saga Iceland*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Mundal, Else. (2013) Sagalitteraturen. I: Redaktør, Odd Einar Haugen. *Handbok i norrøn filologi*. Oslo: Fagbokforlaget, s. 418-462.
- Mundt, Marina. (1972) Innleiing. *Soga om Hølse-Tore*. Oslo: Det Norske Samlaget, s. 7-17.

- Njarðvik, Njörður. (1947) *Íslands ældste historie*. Oversatt av Anne Marie Bjerg. København: Gyldendals Uglebøker.
- Nordal, Sigurður. (1938) *Hænsa-Þóris saga. Íslenzk Fornrit III*. Reykjavík: Hið Íslenska Fornritfélag, s.VII-XXXVIII.
- Norseng, Per G. (2000) Høns-Tore en gang til: Synet på profittmotivert handel i de islandske sagaene. I: Redaktør, Alf Johansson. *Holmgang - om førmoderne samfunn – festskrift til Kåre Lunden*. Oslo: Universitetet i Oslo, s. 161-187.
- Ordower, Henry. (1991) Exploring the Literary Function of Law and Litigation in Njal's Saga. *Cardozo studies in law and literature*, 1991 (41), s. 41-61.
- Posner, Richard A. (2009) *Law and Literature*. Massachusetts: Harvard University Press.
- Robberstad, Knut. (1976) *Retts saga I*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Schulman, Jana K. (2010) Introduction. *Jónsbók, the laws of Later Iceland*. Saarbrücken: AQ-Verlag, s. xi-xxxii.
- Sigfússon, Björn. (1962) Staða Hænsa-Þóris sögu i réttarþróun 13. aldar. *Saga*. Reykjavík: Timarit Sögufélags, s. 347-370.
- Sigurðsson, Gísli. (2004) *The medieval Icelandic Saga and Oral Tradition*. Oversatt av Nicholas Jones. London: Harvard University Press.
- Simonsen, Karen-Margrethe, Porsdam, Helle og Skov Nielsen, Henrik. (2007) *Lov og litteratur*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Sunde, Jørn Øyrehagen. (2005) *Speculum legale – Rettspegelen*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Turville-Petre, Gabriel. (1964) Dream symbols in Old Icelandic Literature. *Festschrift Walter Baetke*. Weimar: Hermann Böhlau Nachfolger, s. 343-354.
- Þorláksson, Helgi. (1992) Social ideas and the concept of profit. I: Redaktør, Gísli Pálsson. *From Sagas to Society*. Enfield Lock: Hisarlik Press, s. 231-245.